75-

מאמר מגן וצנה

להר"ר יהודה אריה ממודינא

ונוסף עליו

קצור שני חבוריו **מגן וחרב** עם **חיי יהודה**׃

הוצאתים לאור אני הקטן

אברהם גייגר

חפק"ק ברסלא׃

ברעסלויא תרט"ז לפ"ק׃

נדפס אצל הירש זולצבאך׃

מבוא·

הנני נותן לפניך היום קורא יקר מעט מחבורי הר"ר **יהודה אריה ממודינא** אשר עד הנה בכתובים· גדול האיש בעיני חכמי דורו וגם בעיני החכמים הבאים אחריו וכל סופרי עמנו אשר כתבו על גדולי ישראל ספרו בשבחו· בא וראה את דברי הר"ר דוד קונפורטי אשר כתב סביב שנת ת"ם בספרו קורא הדורות וז"ל: ובזמן ההוא היו בויניציאה ה"ר ליב סרואל אשכנזי וכו' וה"ר שמחה לוצאטו וכו' וה"ר יהודה אריה ממודינא רב כולל והיה תלמיד מהרב ר' שמואל ארקוולטי בעל ערוגת הבושם כאשר כתב הוא בהקדמתו לס' כ"ר שהרפיס החכם כה"ר יעקב לומברוזו ז"ל ע"כ והר"ר חיד"א הוא האזולאי בספרו שה"ג ח"ב הזכיר ספריו וכתב עליו כי היה מדקדק ומשורר ודרשן וברורנו בתוך רבני ארצו היא איטליאה הר"ר חננאל ניפי גם הוא הציב לו שם ויד בספרו זכר צדיקים לברכה אות יו"ד סימן י"ג והזכיר ספריו אחד לאחד · ואלה דברי חננאל האחרונים: יראת ה' היא אוצרו, ומלבד כל זה נמצאו פסקיו ותשובות מפוזרות אחת הנה ואחת הנה בפחד יצחק אחרת מהן בערך חרם שלא לשחוק עש"ב ויש בידי פסק כ"י ממנו ע"ע הסכמה שחדשו בויניציאה וחתום קודם כמוהר"ר שמחה לוצאטו עם שאר רבני העיר והיה ג"כ פייטן ומשורר ופיוט יום זה יהי משקל כל חטאתי הוא מהרב ז"ל וחתום שמו בראשי החרוזות ע"כ ועוד כ' הר"ר חננאל הנזכר בספרו זה אות שי"ן סי' א' בערך הר"ר שמחה לוצאטו וז"ל: וגם הוא חתום ברבר שמואל סי' י"ט ע"ע עיבור רצועות תפילין לשמן לשני בקרש לכמהר"ר יא"ם וצ"ל ע"כ והנה קרא להר"ר יא"ם ראשון בקרש · וגם הר"ר מרדכי שמואל גירונדי ההולך בעקבותיו בספרו תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליאה כ' בערך הר"ר יצחק מן הלוים (אות יו"ד סי' קי"ג) כי הוא היה „בן כמוהר"ר יעקב מן הלויים חתן המלך כמוהר"ר יאודה אריה מודנא ולה"ת וכו'. ומ"ר זקנו למדו תורה וחכמה עד שזכה לראותו מעוטר בכתר הרבנות וכו'" ושני הרבנים האלה תמיד מזכירים את שמו לטוב ומחבבים את דבריו אם ידברו על חכם אשר היה בימיו או אשר בא זכרו בספרו חיי יהודה או אשר הספיד עליו (ע' לדוגמא ערך הר"ר אביגדור ציוידאל והר"ר אבטליון ממודנא והר"ר ברוך קאלימני והר"ר יש"ר מקנדיא והר"ר יעקב לומברוזו והר"ר מרדכי מודנא ועוד אחרים) · והנה מקרוב נגלו מצפוניו ואני בחלק האשכנזי הגדתי היום מה משפט האיש ומעשהו והאדם יראה לעינים ואת אשר חשבתי למשפט ערכתי לפניך ואתה תבחר ולא אני

הק' אברהם גייגר הכותב היום יום ו' י"ג תמוז

ש' **הששי** לאלף הששי·

החבור הזה כולל

מגן וצנה

בעד חז"ל מאיש שוגה ומפתי חכם בעיניו איש כסיל שמו, היה דר אז באמבור"גו ושלח פה שאלותיו אלה ש' השע"ו, ובקשו ממני נכבדים מן הספרדים להשיב אורחו דבר כאשר עם לבבי, ולשואל שלא כהוגן כך השיבותי כשורה:

זה לשונו

לקנאת האמת וקיום תורת ה' בתמימותה נעשו ההנחות האלה•

שאלה א' על התפילין

הנחת התפילין אינה מן התורה אלא מצות אנשים, וכן נראה מטעמים אלו:

הא', שאין בתורה מבואר אופן עשייתם ודמותם וצלמם, וכמו שביארה בציצית היותו גדילים ושישימו עליו פתיל כך היתה מבארת שיעשו התפילין מעור וב' בתים וברצועות וכיוצא•

הב', שאם היו חיוב מן התורה היו חיוב שוה בכל עת וזמן כיון שלא חלקה תורה, וכמו בציצית שזכירת המצות שוה בכל זמן, והאות ראוי בכל זמן, ולמה יאמרו שנשים אותם בשעת תפלה בלבד ולא בשבתות וי"ט, דארדבא בשבתות ובמועדים יותר נכון לזכור מצות ה' ונפלאותיו אשר עשה?

הג', שהמקומות שדברה תורה בתפילין אינו נראה מהם שיהיו כלי או דבר ממשיי, כי אם זכרון במוח, שמות י"ג והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי בחזק יד הוציאך ה' ממצרים, ובזה אינו נראה שיעשו דבר יתלו אותו בין העינים ובין היד, אלא להגדיל זכר יציאת מצרים, ודברה תורה כלשון בני אדם, כאומר הדבר הזה הוא בין עיני תמיד לזכרון, ועוד שם אמר והיה לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך וגו' שמהשתנות פעם אומרו אות פעם זכרון ופעם טוטפת נראה שהכונה על הזכרון לבד לא על דבר תלוי ועומד, וגם דברים ו' בפ' שמע כך נראה מהקודם לו, והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שודאי אין הרצון בזה שנכתוב על הלב, אלא שלא נשכחם, כאמרו שם ב' ופן יסורו מלבבך וגו', וכן תמיד מגדיל זכר יציאת מצרים ולא שנעשה דבר לתלות בין העינים ובין היד, דומה למ"ש משלי ג' כתבם על לוח לבך ענדם על גרגרותיך וכו', גם כי שם תפילין אינו נודע ולא נזכר במקומות ההם אלא טוטפת•

הד', (* נראה מהתחלפות שבין היהודים עצמם בהנחתן שהאשכנזים משימים אותם בחול המועד בלא ברכה ולא כן הליוו"אנטיני, והקראים אינם עושים לא כאלה ולא כאלה, באופן שהמחלוקות אלו נראה שלא באה בזה קבלת תורה, אך מאנשים שהמציאום, ועל כן כל אחד כרצונו נוהג•

(* בכ"י בטעות: הג'•

הה׳, שתבלתי מתפלל לאיזו סיבה פטור מהנחת תפילין, והתורה לא הלתה וכרון המצות באמירת התפלה, כמו שהציצית אין מצותו תלויה בתפלה אלא בכל עת וזמן ·

הו׳, שכבר היקנה תורה וכרון המצות עם הציצית ולא היה צורך באלו, שלא ביארה שיעשו אותם באופן זה (אחרי ההנחה שמצות התפילין תהא אנושית, ולא נכנס עתה בחקירה אם נהיה מחוייבים לשמוע לאנשים או לא) ראוי לעיין יסודה אם תועיל או תזיק, תועלת אין נראה בה, והנזק הוא זה: א׳, לעשות ברכה על דבר אשר לא צונו, ומה גם על התפילין שלא נזכר שיושמו לא בראש ולא בזרוע; ב׳, לתת פתחון פה לאומות העולם ללעוג על מצות עם ה׳ בהוכיח שקירותם מהורתם עצמה ולהחזיקם לעם בלתי נבון אף כי סכל, תחת שנצטוינו לעשות בהפך שיאמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה; ג׳, כי נחטיא הכונה בתורה שכל עיקרה שנזכור כל מצותיה ובהנחת התפילין היה בהפך כי לא נזכור אלא בעור שהתפילין על ראשינו חצי שעה או שעה ונחשוב שדי בכך; ד׳, שהוא הוספת מצות על התורה שאמרה לא תוסיפו על הדבר וכו׳ א״כ אין התפילין מן התורה ואין הנחתם דבר ראוי והגון·

שאלה ב׳ על המילה·

איך במילה ואופן עשייתה כמנהגנו עתה אנו חוטאים בתורה·

הא׳, במציצת האבר בפינו, כי זה לא נצטוה עם המילה וא״כ נוסף, ולא נוכל להוסיף במצות·

הב׳, משום צניעות שאין ראוי לפה המדבר דברי אלהים חיים להטמא בכך, ובטבע הוא דבר משוקץ, ואם אמרו שזה משום רפואה זה שקר, כי אינו מרפא כידוע לרופא מלאכת היד, ולא היה הדבר גלוי בספרי העמים אם היה לרפואה? אלא הוא מנהג נוכף ומתועב מאד·

הג׳, בהכנת כסא לאליהו ושוגגינו ידענו לנו, כי דברים אלו דברי פתיות ולא תוריים·

הד׳, בעשורת הפריעה אם היות זה מטעם אחר מהכופרים (?) כי לא נצטוה, ואנו מוסיפים במעשה אבותינו, וראיה שזה דבר נוסף: הא׳, כי התורה תמיד במצוה זו אומרת לשון מילה שעיקרה כריתה סביב ולא אמר פריעה וכריתה אחרת כאשר היתה אומרת אם רצתה בזה, כי לא הניחה דבר עיקרי בלי ביאור· הב׳, כי האות די בכריתה מפני הרמז שהוא למול ערלת הלב, ואין צורך לכריתה לאורך, כי בכריתה סביב יש רמז להסיר ולהשליך המותרות ודי בכך; הג׳, שתשאר העטרה יותר צנועה בלי הפריעה, וסער לכל האמור כי בני ישמעאל שמימורת ישמעאל אביהם יצאו בזה בעקבותיו יעידו שלא נהג הוא בפריעה, שא״כ היו עושים אותה עוד היום, עד כי התורה מצד אחר ומנהג התוגרמים והקראים מצד אחר יקימו כי הפריעה מנהג חדש, ולכן לא טוב·

שאלה ג׳·

על ימים טובים של גליות·

שעשות במועדים ימים נוספים וכפולים, ח׳ במקום ז׳ כציווי התורה, הוא השתנות וחטא בתורה·

הא׳, שאין לומר שמספר השבעה חקצות מהורה יש בו רמז וסוד, ובהשתנות מספר זה יושחת הרמז׳
הב׳, שהוא השתנות בתורה מה שלא נוכל עשהו בשום חלק מחלקיה •
הג׳, שנגרע בתפלורת בעשות משני ימים אחד, זה כטל, שאם האחד קדש השני חול ובהפך, ואיך אומר שבלילה הזאת הוציאנו ה׳ ממצרים ובלילת השנית אחזור לומר כן, אם לילה אחת לבד היתה אשר בה יצאנו ממצרים ?
הד׳, שדי לומר שעשות ח׳ ימים במקום שהתורה צותה ז׳ אין בכך תועלת ; א׳ שאם תאמרו שהוא מספק הירחים, נשיב שאין בזה שום ספק, כי בקביעות ראש החדש נרע מתו אם הוא יום י״ד או ט״ו בו ; ב׳, שאם כן היה לנו לעשות יום כפור שני ימים ; ג׳, שאם השני מפני ספק הראשון לא היה ראוי להתיר דבר בשני מן הראשון, ואם אינו שוה לו א״כ יתר ולא צורך הוא, וסוף דבר לא ימצא מענה לעשות ימים יתרים על מצות התורה•

שאלה ד׳ •

שאין השריפה בעופרת מהותך •

באשר צותה תורה שאיזה אחר יהא נדון בשריפה אם נאמר שהוא בזריקת עופרה מהותך בפיו זה נגד התורה •

הא׳, שלא כן דברה תורה, ואילו רצתה בכך ביארה דבריה, ואין לנו אלא מה שדברה ברור •
הב׳, כי ויקרא כ׳ אמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן וגו׳ •
הג׳, זריקת עופרת בפה אינה שריפה באש, כי אין העופרת אש, ואין שריפה כי אם שישרף האיש באש, לא שישרף האש באיש, וראיה מפרה ארומה שכתוב בה ושרף את הפרה וגו׳ והיה צריך לעשותה אפר, ועוד שבפרה לא הזכיר אש ושם אמר באש ישרפו, לאפוקי שלא יאמר האומר בדבר חם, אלא באש ממש•

שאלה ה׳ •

על בעל שור נגח •

שהוא נגד משפט התורה, שאם שור נגח יהרג איש, אחר שהועד בבעליו, שלא יומת הבעל •

הא׳, כי שתה מאורעים שונים: הא׳, שור שהרג ולא הועד בבעליו שהשור יהרג ובעליו נקי, והב׳ כשהרג אחר שהועד שיהרג השור עם בעליו, אלא שהתורה נתנה מקום לרחמים בין שהבעל אינו רוצח בעצמו, ואומר אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו, אך ספק זה היה להיות (!) להתובע ובלעדיו לא יוכל לשנות האזה [! וצ׳ כי צ״ל המות] בדמים, כי אם לעולם לא היה מקום שימות, למה זה לריק אמרה תורה גם בעליו יומת ?
הב׳, ראיה ממקומות אחרים מהתורה שהגורם הנזק נענש כאלו עשאו, כמ״ש שם כי יכרה איש בור וגו׳ בעל הבור ישלם, וכן ישלם המבעיר את הבערה. וכן פה כיון שבעל השור הועד ולא שמר אותו גרם הנזק ונענש מיתה אם לא יתרצה בדמים הרובע •

שאלה ו׳.

על עין תחת עין.

נגד משפט התורה ג"כ לומר שעיקר עין חברו או נותן בו מום מעות ישלם:

הא׳, ראיה ויקרא כ"ד ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו עין וגו׳ כי ממה שכפל פעמים רבות כאשר יתן מום וגו׳ נראה שהכונה שיעשו לו בן ממש, וכן שמות כ"א נאמר וכי יריבון אנשים וגו׳ רק שברתו יתן ורפא ירפא, וזה בבלתי נותן שום מום יתן במעות אבל בנתינת מום כן ינתן בו, ומשפטים חלוקים הם.

הב׳, נראה ממכה עין עבדו או אפילו שנו שיהיה משלחו חפשי בכך שהחפשיות יקר בלי ערך מכל הרמים, ואם התמירה התורה בעבר הקל כי כספו הוא כ"ש בבני אדם שלא יכופר נפשם.

הג׳, הסברא המכרחת שאין ראוי שיספיק בזה עונש מעות.

הד׳, שכיונה תורה בכל מקום להטיל אימה על פועלי און, וזה לא היה רסן ופחד אם במעות יוכלו לפרוע, רק בחשבם כי כן יעשה בגופם.

הה׳, ממה שנאמר באשה והחזיקה במבושיו וקצותה את כפה לא תחוס עיניך, שלא רצתה תורה שנחמול על עושה הרעה, שאם באשה שלא נתנה מעם אמר לא תחוס כ"ש לנוקר עין חברו או זולת זה שלא להמנע מלהבין הדברים כפשוטן משום רחמנות.

הו׳, ממשפטי הגוים המנהיגים שבכיוצא בזה לא יספיקו בקנס ממון דק בגוף ולפעמים עד מות.

שאלה ז׳.

על כללות תורה שבעל פה.

די בזה לבר להפיל יסוד התורה לומר שיש לנו לשפוט בדיני התורה ע"פ הקבלה ומסורת ושיש לנו להאמינה כתורת משה עצמה, והיות אמת שזה דבר קרוב לשנורת התורה ותורה חדשה מנגדת לאמיתית ושאין לומר שיש תורה בעל פה זולת הכתובה מטעמים:

הא׳, שאינו נראה בתורה המצא תורה אחרת ולא ביאור אליה, והיה ראוי שיבואר בתורה, כי בלעדי זה כל המקיים מה שיהיה אין זה ראיה, ועוד כי אפילו יהיו המעידים על תורה בע"פ אנשי נסים ונפלאות לא נחוש כדבריהם אם לא יסכימו עם התורה הכתובה, כי אחרי היות התורה נתונה ע"י רבן של נביאים מאושרת על פי ה׳ קבלתה וחתימתה אין לנו סימן מובהק להכיר נביא האמת מן השקר כי אם בהסכמתו עם התורה.

הב׳, שהתורה נראה שאין זולתה ועל פי דבריה נתנהג לא זולת מאשר כמה פעמים כפל מרע"ה בפרש דברים ר׳ ועתה ישראל שמע אל החקים וגו׳ לא תוסיפו ולא תגרעו, ומלת היום כמתעצם לומר אין מצות אלא אותן שציויתיך עתה היום, ולא תחוש לבאים שיאמרו שסידרתי זולת אלה, וכולם אני נותן בפומבי וכתובים לא בלחישת און ובעל פה, וכן סי׳ י"ז ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת וגו׳ כלומר אין תורה אלא זאת ואיני נותן זולתה.

הג׳, שאף אותם דינים שהתחילו מימי משה לא דנו מקבלה אלא על פי התורה וכל דבר הקשה יביאון אל משה וכן צותה התורה שיתמירו אח"כ, ובדברים

הקשים ילכו אל הכהן או לשופט לא שידונו על פי תורה אחרת, אלא כי יתן ה' רוחו עליהם לדון כפי התורה הכתובה.

הד', שהמלך שלמה בראותו משא הדין שאל לה' לב מבין לשפוט עמו כתורתו, ולא היה דן בתורה שבעל פה אלא בשכל במשפטים החמורים, והעם ראו כן תמהו על חכמתו, ולפי שהשופטים צריכים לתכונות שאמר יתרו למשה אנשי חיל חכמים וגו' זאת היא הקבלה הצריכה אצל התורה לא זולת.

אם כן אחר הראותנו שאין תורה ולא ביאור אחר מהכתוב שיהיה מה', א"כ מה שקראוה קבלה בפירושים הנזכרים ואחרים כבר אנושי הוא ואפשר להשיב עליה, מלבד כי פרצה גדולה היא לתת מקום לאדם לסור מתורת משה ולבאר ולשנות ולהשמע פירושים אנושיים תמורת האלהיים, ויצא מזה שאם נראה שזו היא אנושית, כפירה גדולה להשוותה לאלהית ולומר שנתחייב לשמור כל משפטי התלמוד כמו תורת משה, אמת שנורה שאפשר שימצא איזה מנהג בדבר הצריך מעשה, אמנם נחקור עליו, אם הוא מסכים לתורה יקויים, ואם לא נחשבנו לכלום.

שאלה ח'.

בדעות.

יש דעות בין היהודים בלתי ראויות לאשר בשם ישראל יכונה וצורקות לא"ה ולא לכל האומות כי רק לסכלים שבהן, אשר לא בלבד הן דעות סכלי בני אדם אלא מנגדות גם כן אל טוב המדות, ראויות להנתק מלב בעליהן ולא להאמר ולהזכר בפרהסיא.

שאלה ט'.

בהתרת נדרים.

הנדר אשר נאסר בו מי שיהיה ואינו מנגד להורה ולמדות הטובות, אין לו התרה, ואין מי שיהיה לו כח ורשות בזה והחכמים אין להם רשות רק לבאר אם חל או לא כפי התורה, וראוי לגרור הפריצות הנהוג בכיוצא בזה.

שאלה י.

על הסייגים.

אשר קראו סייג לתורה אינם טובים בהחלט, כי יחטאו האנשים בנקל בכונה שהיא העיקר באשם, כי יאמינו לחטוא אם יעברו אותו סייג, והדברים המסורים להגן שלא יחטא האדם ראוי לבארם שהם להגן, ולא מצות מעיקרם, ולא לבנות תורה על תורה וחמורה ממנה ובמעט בלתי אפשרית הקיום, וכן במצות יתרות נוספות, וכבן ראוי להפריד האלהי מהאנושי, ולא להשוות זה לזה.

שאלה י"א.

על ברכת אקב"ו.

גם נאמר שברכת ההלל ושאר מצות דרבנן לא יאותו, כי באמרם וציונו מניחים היות המצות מן התורה, ובספרי התפלות דברים ראויים להמחק, כמו

שאליהו ראה י"ב דורות, ובהריגת י' הרוגי מלכות שאמר ככה נועץ במשפט ה' יתברך.

מכל אלו השאלות נוחילה להרתן, או בהכחישן מן התורה והסברה והפלת יסודותן, או בהורות עליהן, ולא יהא זה בתורת מחלוקת וקשיות ערף כי אם להודות לשם ה' ולכבוד תורתו הקדושה.

אלו הן התשובות ששלחתי אל האפיקורוס הנזכר על כל שאלותיו אשר באו לעיל ראויות להעלות על דעת כל מאמין.

הגיע עדינו השגות או שאלות פלוני אלמוני נגד תורה שבע"פ ואיזה פירושים מפירושיה עשר מספרן, ולא הוצרכתי להרבות העיון למצוא להן מענה, כי לא ראשון הוא ולא מהיום הוא מי ששאל כאלה ויותר מהמה, וכבר השיבו עליהם קדמונינו תשובות מספיקות די והותר, כי מימות סוף בית שני התחילו הכתות האלה, ואחר החרבן, ותמיד יחדו נלחמו עם חכמינו, ובפרט בימי רב יהודה גאון כמ"ש הראב"ד בס' שלשלת (!) הקבלה היה ת"ח אחר ענן שמו שלפי שלא נסמך לגאון העלה טינא בלבו והסיר את ישראל לנטות מקבלת הנביאים והחכמים וחבר ספרים והעמיד תלמידים הרבה, בכל זאת ה' אלהים אמת היה לעזר לאמתות תורתו שלא עשו שורש בעולם, וגברה תמיד יד חכמינו הרבנים, והפלא עשום באמת שעם כל הגלות והפיזור וצרות ישראל ועם היות דבריהם וסייגיהם יותר קשים להתקיים וקצת מהם לא כ"כ קרובים אל השכל נתפרסמו ונתקבלו בכל תפוצות ישראל, ונדחו והיו לאין המתנגדים, ואחר מני אלף הם מישראל אשר לא יאמינו ויקיימו כל דין וכל פרט קטן שבקטנים מדיני תורה שבע"פ (*ואני הצעיר ג"כ מחזיק יותר זאת האמת כי כל הערלים אע"פ שטוענים נגד תלמודנו הקדוש לא נמצא שום מחבר מהנוצרים שמחזיק זאת האמונה רעה מהקראים נגד תורה שבע"פ, אדרבא כולם מגנים אותה ואומרים שהתורה שבע"פ היא אמת וצדק, וזה באמת היא השגחה אלהית שהנוצרים כפי הנחותיהם היו צריכים לחזקה וד"ל), אין הבדל זולתי באיזה מעט מנהגים בין אשכנזים ספרדים ולועזים לענין התפלות או איזה חומרא אינם מעלים ומורידים לענין דינא דגמרא, כי לכל היוצא מן התלמוד ישתחוו ויכרעו, אשר זה לבד היה מספיק לסתום פה כל חולק; ובכן היינו יכולים לומר לשואל זה שילך ויקרא הראב"ע בהקדמתו לפירוש התורה ובכמה מקומות מפירושיו ובספר הכוזר מאמר ג' שימצא תשובות עשתנותיו. האמנם עתה להפיס דעתו נשיב לשאלתו השביעית אשר היא בכללות להפיל יסוד תורה שבע"פ הנמצאת לנו היום, וכדומה לנו שבהרהה יותרו כל האחרות ששאל ושיוכל לשאול מעולם, עם שלא נחריש לתת מענה ג"כ לשאלות האחרות; אמנם ריש מילין נאמר ונרדוף דרך שני המחברים הנ"ל עם תוספת מעט משלנו לשתהיה זאת אגרת תשובה, ולא חיבור כאשר היה צריך בזה, ונקדים צורך המצא תורה שבע"פ מג' טעמים:

(* נ' כי הדברים המוסגרים הוספות המעתיק נכר המחבר הם.

הא', כי נחלקו המחברים, אם הנקודות והטעמים הנמצאים לנו היום מימות מרע"ה או לא, ורבים אומרים כי לא היו ולא נמצאו כי אם מימות עזרא הסופר, לא נבוא עתה לסוף מחלוקת זו, אבל כולי עלמא מודו שאם נמצא מימות מרע"ה ספר התורה שהניח הוא לא היו בו נקודות ולא טעמים ולא סוף פסוק, כמו שהם עוד היום ספרי התורה הנמצאים בבה"כ שלנו, כי ל"א נעלם מעיני כל מתחיל בתורתנו כמה התחלפות יהיה לענין דינא דעובדא לקרות מלה אחת נקודה כך או כך ולהמשיך מלה לחברתה או להפסיק שם, שיהפוך המשמעות מהין ללאו ומדבר להפכו, לא נאריך בדוגמות, באופן שדרך קריאתו והבנתו הוצרך בהכרח שימסר ליהושע לזקנים ולנביאים דור דור ולחכמים, והרי לך חלק אחר מהתורה שבע"פ מצד הקריאה שהיא עיקרית להעשות המצות באופן אחד או אחר •

הב', שדברה תורה לשון קצר ול"א ביארה כמה וכמה דברים הוצרכנו לקבלה ולתורה שבע"פ בביאורם, וזה כי יסוד ראשיי מהכונה האלהית בתורה הוא שנשמור אותה וכל פרט מפרטיה כולנו באופן אחד, ולא זה בכה וזה בכה, כי אם לא כן לא יהיו ישראל גוי אחד, ועוד היום יש מהאומות המתפארים שמקיימים תורת משה ועכ"ז אינם עושים דבר כמעשי היהודים, ובמה יודע ההפרש כי אם בהפרש ואופן קיומם, ובכמה מקומות אמרה תורה ובפרט במדבר ט"ו תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם, א"כ כשאמרה תורה החדש הזה לכם ראש חדשים מי יבאר לנו איזה חדש היה, אם מן המצרים או הכשדיים, אם כפי מהלך השמש או הלבנה, אם כפי המולד השוה או האמיתי. ואיך יקבעו העבור למועדים שיש כרת על אכילת חמץ בפסח ועל אכילה ביוה"כפ, ושמירת השבת איזו מלאכות אסורות או מותרות ושיעורן להתחייב בכך, וסימני העופות טהורים, ומצות הדוחות זו את זו כמילה ושבת, ופרי עץ הדר אם הוא רמון או אתרוג, ורוב המצות המעשיות גם השמעיות, כי כן לא צוה בתורה התפלה ועכ"ז הוא דבר יחייבהו השכל לכל בעל דת, ואיך ומתי נעשנה, והתשובה על העוונות תנאים ואופן עשותה, ובאמונות אנה נמצא ברור בתורה השארת הנפש שכרה ועונשה וגן עדן וגהינם ותחיית המתים וכיוצא, היצרך שיקבע לו כל אחד חדש או מועד משונה, וזה יעשה מלאכה אחת בשבת וזה לא יעשנה, וזה יאכל עוף אחד וזה לא, ואחד ידחה המצוה שלא ידחה חברו, וזה יקח לו עם הלולב התפוח וזה אתרוג, ואחד יאמין אמונה לא תקובל לחברו, התהיה תורה אחת ומשפט אחד לכל ישראל באופן זה? באמת אפילו תינוק בן יומו יצטרך להודות שהקבלה בתורה שבע"פ צריכה והכרחית שתמצא, א"א לדמות תורת משה בלתה, ולהיות כנשמה לגוף בביאורה אשר בלעדה לא תובן ולא תעשה, בבחינה זו אמרו לפעמים שהיא שוה לתורת משה ולפעמים שחביבין דברי סופרים מיינה של תורה, יען אנחנו לא נדע מה נעשה בתורה שבכתב בלתי תורה שבעל פה, ומעיד אני הכותב שראיתי בספר הגדול שבקראים ר' אהרן שהם מורים בתורה שבע"פ בכל הצריך ביאור אלא שחולקים על איזה דברים שלפי דעתם מבוארים בתורה וחכמינו אומרים שאין משמעם כך וסומכים על קבלתם, ובכן תראה שהם שנתרחקו מכללות הקבלה אינם שוין ביניהם ומסכימים ותמיד חולקים ומשנים דיניהם, ולא יאמר עליהם תורה אחת יהיה לכם, אכן הרצון בזה שלכחר שלא תמצא תורה כי אם הכתוב בחמשה חומשי תורת משה דבר לא יכילהו רעיון •

הג', שיש להאמין שלכתחילה ובדעת מכוונת הניח ה' ית' בתורתו דברים בלתי מבוארים או צוה מצות סתמיות שהיטב היה יודע ויכול לבארם כדי שיצטרכו ללכת אחר ביאורי הראשים שבכל דור, כהן נביא או שופט או חכם שיהיה, הן

לתת המשרה על שכמו ושישמעו ראשי העם להם ותהיה אימתם מוטלת עליהם וילמדו להם משפטי צדק ועבודת ה', הן ברי שכל אחד לא יעשה פירוש לעצמו ובמשך הזמן תהיה תורה אחרת כמו שקרה לאיזו אומה אשר רמזנו, והן ג"כ למען יהיה להם מקום בכך להוסיף מצות כל עוד שיהיו סייגותיהם בלתי מתנגרים ולא מוסיפים למצות התורה כפי הזמן, וזה מה שאמר דברים י"ז כי יפלא ממך וגו' ועשית על פי וגו' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך על פי התורה אשר יורוך וגו', ראה כמה הזהירה תורה וכפלה דבריה שלא יתחכם שום אחד על שום פרט מהוראותיהם, וזה שלא אמר אשר יורוך על פי התורה לא תסור, אלא אפילו יראה בעיניך שיאמרו על ימין שמאל, לא שאפשר שתהיה תקלה על ידם; והאיש אשר יעשה וגו' הרי כמה מן העונש שת עליו, וכן אמר משה מהכהנים הלויים (דברים ל"ג) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ומה הם אלו המשפטים והתורה שיורו, אם אין לנו אלא מה שכתוב בתורה וכל אחד מישראל יכול לראות? ומלאכי אמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו, ובחגי ב' שאל נא את הכהנים תורה לאמר, והן דיני טומאה וטהרה לא נתבארו בתורה היטב מה הוא אב וראשון ושני ושלישי לטומאה עם היות שהאריכה תורה בדיני נגעים וטומאות מזולתם, והן אינם כוללים לכל העם ולא הספיק ביאורם עד שהוצרך שתהיה בעל פה לכהנים מלבד מהם, כ"ש המצות השייכות לכל העדה ושלא נתבאר כלל.

מעתה נבוא לתירוץ השאלה השביעית מהשואל שאמר: „אין לומר שיש תורה שבע"פ זולת הכתובה מטעמים, הא' שאינו נראה בתורה המצא תורה אחרת ולא ביאור אליה והיה ראוי שיבואר בתורה וכו'," טעות גדול הוא מהחושב שתמצא תורה אחרת זולת מתורת משה, רחמנא ליצלן מלומר זה, כי מין וכופר יהיה, אבל שלא יהיה ביאור אליה, זה לא לבד אינו אסור, אבל ראוי ומוכרח להאמין תורת חכמים, ותורה שבע"פ אע"פ שאנו קורין אותה תורה ח"ו שתהא זולת תורת משה, כי נשיב על דברי השואל שכל מי שיעיד על תורה אחרת מתורת משה אפילו יעשה נסים ונפלאות לא נאמין לו, ומכחן נביא השקר מהאמיתי הוא בהסכמתו עם התורה הזאת, אבל במה שאמר שהורה שבע"פ לא תסכים לתורת משה או תתנגד לה אף כי לא תהיה בעצמה (!) חלילה מלהאמין זה, כי כאשר נעבור עליה ועל נתחיה נמצאה ביאור וסייג אור ועמוד לתורת משה לא זולת; הרמב"ם בהקדמתו לס' זרעים אמר שכל דברי תורה שבע"פ בה' חלקים: הא', פירושים מקיבלים מפי משה ויש רמז בכתוב וסברא, ואין בהם מחלוקת, הב', הנלמד בלי ראיה ואין להם מחלוקת, ואמנם אינם רק מסכימים לדברי התורה, הג', דינין שהוציאו מסברא ונחלקו בם ובקש כל אחד לסמכם על פסוק אחד והסכימו על פי הרוב, הד', גזרות שתקנו בכל דור וסייג על הכתוב בתורה, הה', גזרות על דברים הנוהגים בין בני אדם אין תוספת בם ולא גרעון במצות התורה עכ"ל. ישפוט נא המעיין מה בכל אלה דבר מובדל ומתחלף מתורת משה, ויראה כי אינו אלא או ביאור או סייג לה, והיות זה צריך כבר משלשת (*הטעמים שלנו כנ"ל, ונתבאר בתורה בפ' כי יפלא כנ"ל שצריכה ביאור.

אמר השואל בטעם ב' משאלתו ז' הנ"ל: „שהתורה נראה שאין זולתה ושאמר מרע"ה ועתה ישראל שמע אל החקים וגו' היום וגו' לא תוסיפו ולא תגרעו וגו' וארור אשר לא יקים וגו' דברים אלה טובים ונכוחים; אם דברי תורה שבע"פ אינם טובים ונכוחים כמו אותם שאמר אותו יום, אם הם תוספה או מגרעת, אם

---

*) כ"י: משלשלת.

אינם דברי התורה הזאת, בואו ונבטלם, אך הדברים האלה ראויים להאמר לאומה אשר רמזנו לעיל המתפארת בקיום התורה ועושה כל דבר הפך הכתוב בה, אמנם לא אל חכמינו, כי איזה חקים וחלקים יש בחמשה החלקים מתורה שבע"פ שזכרנו בשם רמב"ם שלא יצדק עליהם אשר אנכי מצוך היום, ושלא יקימו את דברי התורה הזאת אחרי שכבר הוכחנו שמלת היום והזאת א"א לצמצם לשלא נקיים רק הכתוב בתורה לגמרי, שהיו צריכים ביאור, ומה שאמר לא תוסיפו ולא תגרעו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היינו באותן מצות עצמן שנצטוינו בתורה, כגון לעשות ה' ציציות או ג', אבל אם יבארו איזו מלאכות אסורות בשבת, או יתירו לעשות דבר מפני פיקוח נפש או יאסרו טלטול המטות לעשות סייג לשבת, הלזה תקרא תוספת או מגרעת? אין זו כי אם כונת מרע"ה בעצמו, או נאמר טוב מזה כונת התורה האלהית.

בטעם השלישי משאלתו הנ"ל אמר שהב"ד שהתחילו מימי משה לא דנו מקבלה אלא על פי התורה וכל הדבר הקשה יביאו אל משה וגו', היא הנותנת שיש תורה שבע"פ כי מה שהיה אומר משה לאותו ב"ד אז היה נשאר לדין קבוע לדורות ולהלכה, וכן מה שהיו הולכים לשאול כדכתיב והודעת את חקי האלהים ואת תורותיו אם לא היו מבינין אותן כמו שהן כתובות בתורה בלשונם בודאי שהיה מבאר להם פירושים וטעמים ואזהרות ודינים כפי המאורע כמו שלמד מה' אותם מ' יום ומ' לילה שעמד בהר, שלא ישב בטל בלי ספק אלא למד והבין כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לרבו בתורה, כמו במ' שנה שעמדו ישראל במדבר ולא היה להם במה להטפל לא לבקשת מזון ולא לבוש שיש להאמין שהיו שואלים ודורשים בביאור התורה והבנתה בכל זמן ומקרה שיארע, ומשה מודיע ליהושע והוא לזקנים והם לעם, וכל אלה הדברים שנמסרו מפה אל פה הן שאנו קורין תורה שבע"פ שקבלוה עם שאר הגזרות והסייגים שאמרנו, והא לך מפי השואל עצמו מקור ותוצאות תורה שבעל פה בחכרח גמור.

הד', אמר ששלמה שאל מאת ה' לב שומע לשפוט שלא היה כן בתורה שבעל פה אלא בשכלו, לא כן הדבר לדעתינו, אלא הגם כי שלמה היה דן ע"פ תורה שבע"פ ומה' שאל לב שומע, אינו סותר לזה, כי היה שלמה צריך לשכל רחב לדון כפי התורה שבע"פ, ומי לא ידע מה שאומר המשל: רבים המאורעות מהתורות", תבואו ליד הדיין כמה דינים שלא נמצאו לא בתורה שבכתב ולא בתושבע"פ בדור אפי' היום שיש לנו גמרא ופוסקים, וצריך שכל גדול לדמותם מלתא למלתא ולהוציאם מהם, והרי דין שתים נשים זונות לא היה בתורה לא שבכתב ולא שבע"פ והוצרך בשכל לדונו ולהוציאו לאורה, עם שאני הכותב אומר שאפילו זה הוציאו מתורה שבע"פ ודן אותו כמו ששנינו בבבא מציעא שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וכו' יחלוקו, ונמשך מזה שגם שלא היה הולד דבר מקבל חלוקה עכ"פ יצא הדין לאורה מהא דינא דגמרא, ומזה אדרבא נוצא גורל כח תורה שבע"פ, היינו תורה שבכתב כי איננה אחרת כמו שהוכחנו, וכן מנוי השופטים שאמר יתרו למשה הוצרכו להיות ידועים ונבונים וכו' לדון על פי הדינים הנ"ל.

מקצור זה חשבנו שניתן הירוץ מספיק לשאלת הז' מהשואל על כללות תורה שבע"פ גדרה ומהותה וחשיבותה ושאיננה כמו שבא בסוף שאלתו הנ"ל דבר אנושי, הגם שבא לאזנינו מפי אנשים, כי עיקרה מפי אל למרע"ה ולכן אין להשיב עליהם, כמו כן אין כפירה להשוותה לאלהית ולומר שראוי לשמרה ככל תורת משה, כיון שהיא היא תורת משה עצמה, ואף כי רוחה ונשמתה, ומה שאמר שפרצה היא

לתת מקום לבאר ולשנות תורה שבכתב לסור ממנה. יאמר נא למתפארים בקיומה שרמזנו, ולא לנו שלא ימצא מעולם שחכמים שינו והחליפו מדברי הורת משה ח"ו, כי אם ביארוה וחזקוה, בלתה לא היה מקום לשמירת תורת משה בזהירות והסכמה ראויה כאמור.

ומעתה נבא להשיב לשאר שאלותיו.

שאלה א', אמר וז"ל הנחת התפילין אינה מן התורה רק מדברי אנשים מטעמים, א', שאין מבואר בתורה אופן העשותם בעור ובתים כמו שביארה בציצית עכ"ל.

על ראשון מטעמים שלא נתן טעם היותו ראשון עם שהיה לו אפשר לסררם ביותר, תשובה: כבר אמרנו בתחלת דברינו שרוב מצות התורה הניחה אותם התורה באופן שצריך ביאור, ורצתה לסמוך בכונה מכוונת על הורה שבעל פה, והנה הסוכה לא ביארה הורה איך תהיה וממה תעשה ולא צלמה ולא דמותה ולא שיעורה, וד' מיני הלולב מהו פרי עץ הדר ואיך יאגדו אותם יחד ולקיחה שאמר מה יעשו בה אם לנטותם או לתלותם באיזה מקום ורבים כן, ואף הציצית עצמו שהביא הוא לראיה לא הגביל כמה חוטין יהיו ואם של משי או של צמר או פשתן ואורכו ושאר פרטיו, וכן אין להפלא אם עשתה כן בתפילין והניח פרטיהן לקבלה.

הב', שיהיה החיוב שוה בכל עת ולא בתפילת הבוקר לבד ולא שלא יושמו בשבתות וי"ט עכ"ל, לא הוגד לו האמרת שחיוב הנחת תפילין לא יהא אלא בתפלת הבוקר שהרי חיוב הוא כל היום כמו הציצית אלא שמפני קדושתם ומפני רוב שמות האל שבהם צריכים טהרה גדולה, ומפני ישיבתם (!) בין העמים היתרנו לעצמנו לשום לפרקים מהיום, וכיון שכן הוא נבחר זמן התפלה שהאדם טהור וקורא קריאת שמע שבו מצותן אמורה, וכמה אנשי מעשה יש שמשימים אותם בתפלת מנחה, ויש כשעוסקים בתורה תמיד ויש מהם כל היום כולו. אמנם הטעם לבלתי הניחן בשבתות וי"ט הוא מפני שנקראו אות שלא נקרא כן הציצית, ולכן אנו רוצים שיהיו תמיד עמנו שני דברים קרויין אות, שני עדים שני אותות מהיותנו לו ית' עבדים פרטיים, הא' המילה והשני התפילין, ובשבת או יום טוב הנקראים אות אנו רוצים לקבלם לעד שני, ולעשות היכר שהם אות אין אנו מניחין התפילין, שאם לא יהיה בעזיבת התפילין לא היה ניכר קבלתם אותם לאות. וראוי שירחו ההפילין מפניהם כיון שקדושת שבת וי"ט חלה מאליה והנחת התפילין דבר שצריך מעשה, מלבד מה שיש לזה סוד ליודעים, א"כ חייובן בכל עת ובכל זמן.

הג', שהמקומות שרכרה תורה בתפילין אינו נראה שיהיו כלים כי אם זכרון וכו' עכ"ל. ישיב אל רעתו שמלת אות אין הוראתה ולא נאמרה בתורה אלא על דבר הווה ונראה לעינים כמ"ש (בראשית ט') בקשת והיה לאות ברית ביני ובין הארץ, (שמות י"ב) והיה הדם לכם לאות, (במדבר י"ז) במטה אהרן לאות לבני מרי, והמילה נקראת אות וכן בכל מקום, ושבתות וי"ט שנקראו אות הוא בעבור הנראה בהם מביטול מלאכה ושביתה, א"כ כשאמרה הורה בתפילין והיו לאות על ידך וגו' וקשרתם לאות על ידך וכו' א"א לומר שהוא כמו כתבם על לוח לבך במשלי וכו' (!) וזכרון לבד, אלא אות צריך שיהיה דבר נראה וממשי, ולכן פעם קראם אות פעם טוטפת פעם זכרון, כי אחר אמרו שנהיה אנו הפועלים, באחר הגיר לנו החומר לאפוקי סבירא א' (!), ובשני קצת הצורה שיהיה דמותן טוטפת, ובשלישי תכליתם שהוא לזכרון מעבודתנו למי שהוציאנו מעבדות מצרים לעבודתו ושאנו קושרים עיוננו ומעשנו לעול מלכות שמים, וכן הוא הנחתם באופן שיקויים גם כן והיו וגו' על לבבך כמשמעו, שהרי לכן מניחים אותם בקבורת יד שמאל

שבהתקרב הזרוע לגוף נמצאו כתובים ומונחים על הלב ממש, ואמנם לא קראום ז"ל טוטפות כי טוטפות איננו שם אלא לשל ראש, אבל קראום תפילין.

הר', מההתחלפות שיש בין היהודים בהנחתן בחה"מ בין האשכנזים והליוורנשיני והקראים וכו', יש לידע כי לא נמצא מעולם מחלוקת בין חכמינו על עיקר הדינים המקובלים ממשה, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לס' זרעים כנ"ל, אלא באיזה סעיפים מסתעפים שמפני הגלות שכחו מה שקבלו ואין בזה פלא, וזה ההתחלפות מהנחת התפילין בחה"מ אינו במצות התפילין אלא בסעיף המסתעף, אם החוה"מ הוא נקרא אות כמו הי"ט עצמו עד שניעזב התפילין בעבורו לסבה שזכרנו לעיל או לא, ולהיות זה דבר בלתי יסודיי למצות עשה ולא תעשה הנחנו הדבר שכל אחד יעשה כמנהגו, וכיון שכל אחד כוונתו לשמים להגדיל המצוה, זה להגדיל המועד וזה התפילין, שניהם יזכו לפני ה' ויקבלו שכר, אכן הקראים מה נביא מהם ראיה אם כל דברינו אלה נגדם ומכחישים הקבלה כעולה על רוחם?

הה', שהבלתי מתפלל פטור מן התפילין והתורה לא תלתה באמירת התפלה וכו', הלא השיבונו על זה על טענתו הב', כי מי המגיד לו שהנחת תפילין תלויה בתפלה, רק מצותן לעולם, רק כשהדבר הפוטר שוה בחומרו פטור מן התורה מן התפילין, אלא שעת התפלה נבחר ביותר וכו'.

הו', שכבר תקנה התורה זכרון המצות עם הציצית. חכמינו ז"ל למדונו תשובת טענתו זאת בחלקם שהציצית חובת מנא והתפילין חובת גברא, ר"ל שאם אין לי כסות בת ארבע כנפות איני חייב במצות ציצית, לא צותה תורה עשה לך כסות בת ארבע כנפות ושים בה ציצית, אלא אם יש לך בגד בעל ארבע כנפות שים בו ציצית וראיתם אותו וזכרתם וגו', אבל התפילין חובת הגוף, שבכל מין כסות שיש לנו חייבים אנו לזכור שעבודנו אליו.

הרי שאיננה אנושית כדבריו, ותועלת גדול יש בה מקבלת עול מלכות שמים, ואין בה נזק משום א' מד' צדדין שאמר הוא. הא', שתהיה הברכה לבטלה זה איננו, אחר שצונו בה ה' והיו לאות על ידך הרי הזרוע, ולטוטפות בין עיניך הרי הראש, ב', שילעיגו עלינו בזה האומות, איננו אמת, וגם לא שמענו מעולם שילעיגו על מצוה זו כששומעים הראיה מפסוקי התורה הנ"ל שכבר יודעים שאנו מקיימים כל המצות מעשיות ככתבן, ג', שלא נזכור אלא אותה שעה שיש עלינו התפילין, גם זה לא ימשך, שאין שום אחד מישראל שלא ידע שבכל רגע יש לו לזכור. ואף שהתפילין שהיה ראוי להניחן כל היום הן מזכירין ביותר, לא בשביל זה מותר לו בהסרת התפילין להסיר הזכר, הרי ה' צונו שנזכור יציאת מצרים כל ימי חיינו, וצוה חג הפסח לזכרון פרטי מזה, האם נאמר כי אחרי עבור הפסח כל שאר ימות השנה לא נזכור זה? וכן הוא בהנחת התפילין. הד', שהוא הוספת מצות בתורה, ממה שאמרנו על והיו לאות על ידך הוכרנו שעיקר מצוה זו מן התורה ככל האחרות בלי פקפוק, ונוכח על כל הנ"ל שלא נתביישו חז"ל בכל מה שתיקנו הם להודיע שהם גזרו כך, כיון שלכל דבר היה להם יסוד או טעם מן התורה, כמו עירובין וכיוצא בו, שאם התפילין היו מצותן היה נודע איזה ב"ד גזר אותם ומתי התחיל, והיו אצלנו כשאר מצות חכמים, כי בכמה מקומות הגמרא חוקרים ודורשים על כל מצוה ומלקיה אי מדאורייתא אי מדרבנן, והתפילין לא ימצא אומר שאינן מימי קדם ובזמן הנביאים, אם כן אינם המצאת חכמים, ובזה לדעתנו הותרו ספקות השואל במספיק.

שאלה ב' אמר וז"ל שבמילה ואופן העשותה עושים נגד התורה מטעמים:

הא', במציצת בשר הערלה בפה כמה פעמים כי זה לא נצטוה בתורה והיא

הוספה, ושאיננה לרפואה כפי מלאכת היד כי לא היה צריך להיות זה פעמים מספר רוקא.

נשיב כי לא נצטוה זה בתורה ודאי, וגם לא צווהו חז"ל לעיכובא במילה שאם פעם אחת לא יעשה המוהל לא תהא אותה מילה כשרה, אבל אמת אמר שמוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו מפני הסכנה, היינו שמביא התינוק לידי סכנה, לפי שלרפואת התינוק נתקנה, ובזה מראה השואל שלא לבד איננו בקי במלאכת היד ולא דבר מזה עם שום אדם, כי גם אין לו סברא בכך, כי כל רופאי היד יאמור שעיקר גדול במכה הוא לנקות הדם משבירה אשר נזדעזע, וכל שכן אם הוא במקום עורקים וורידים כדי שלא יתאסף שם במקום לקוי ויתעפש, ואפילו מקיזי הדם ברצוהם לסתום בעורק שחתכו מועכים באצבע מזה ומזה כדי שיצא אותו דם אשר רץ שם ולא יעשה מוהסא, ואם נקב אדם אצבעו במחט או קוץ ממעך הדם שיצא ולפעמים מוצצו בפיו רוקא, והנסיון מוכיח בנמולים כשאין המוהל מוצץ היטב שנתפח שם הדם הנצרר ומחליא, ואיך יהביל ברבריו שאין זו רפואה? זולת זה שלהיות האבר מלא עורקים וורידין ושל תינוק רך וקטן א"א למועכו בידים וע"כ עושים בפה עם היין שסותם ומרפא, ואין בזה סדר ומספר לכמה פעמים ירצה למצוץ, ואם ב' או ג' או ד' פעמים ברצונו, ואם לפי שלא דברה זה תורה ברור במילין לא נוכל עשוהו לבדנו ויקרא תוספת, אם כן לא נוכל לשום עליו דם תנין ולא חתיכות קטנות בשמן ורד ולא שום דבר המרפא שלא להוסיף על דבר תורה, ווה הכל.

שנית אמר שנבלות הוא זה לשום הפה המדבר דברי אלהים בטומאה כמוה עכ"ל כלי ההולדה חרפה היא לנו מפני אשר הוטמאו מבני אדם באיסורים, אמנם מצר עצמם הן הם ככלי המאכל והמשהה, כמ"ש חכם אחד תמה אני למה נסתר כלי ההולדה הצריכים לקיום המין תגלה כלי המאכל המשמשים לבד לקיום האיש, וכמו שהיה בימי אדה"ר בטרם הכנס בו ערמומית היצר ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו ויותר תינוק בן ח' ימים כי טהור הוא, וכמה דברים מאוסים מכנים לתוך פינו לרפואה, כ"ש במעשה המצוה עצמה לרשום אות ברית קודש אשר רצה ה' ית' ולא נמנע לחקוק אות קדשו באותו אבר רוקא ואנחנו תעב נתעבנו באותו פרק באותו פעם מלעשורת כהוגן וכשורה? אין זה כי אם גבהות לפני המקום.

ג', אמר שכנגר התורה הוא לעשות כסא לאליהו להיותו תוספת, ושללעג ולקלס אנו בזה לסביבותינו עכ"ל. על כל מנהג ומנהג הוא בא לטעון מכח בל תוסיף, אשר ככר ביארנו מהו תוספת שאסרה תורה באזהרה לא תוסיפו על הדבר וכו' לעיל בתשובת טעם ב' משאלותו הז', ועוד שכל מה שיהיה נתקן לעיכובא הוא מעצם המעשה אבל כיוצא באלה אינם כך, הכנת כסא לאליהו מנהג הוא, אם ימול הנימול בלי הכנת אותו כסא מילתו כשרה, ואמנם המנהג מה שמץ קלס ימצא בו לפי שהוא נקרא מלאך הברית ועל שאמר קנא קנאתי כי עזבו בריתך בני ישראל, ובזכות הגדול הזה שיקיימו תמיד ישראל אנו מצפים שיבא לפני משיחנו, נהגנו להזכירו בכל המילות ולעשות לו סימן כאילו בא ויושב שם, להיותו מעיקר תולדתו אדם חי בשמים אנו עושים לו אורח בהכנת הכסא ההוא יבוא או לא יבא בפועל שם, ואין מי שיוכל ללעוג עלינו אם נאמין ג"כ שיבא וימצא באמת, כי מה המונע שלא יהיה אפשר? האם ישאלונו באולי איך אפשר שימצא באלף מקומות מילות כהרף עין, אף אנו נשיב אמרינו להם על פי דרכם ואם לא עתה, ובכל הרשמים הנעשים לזכרון מה אין שיוכל לשחוק כל (? על) הרושם כל עוד שיהיה הזכר ראוי כי אם חסר לב ולץ מתלוצץ.

ד׳, אמר שכנגד התורה הוא עשות הפריעה, כי לא נהגו בזה אבותינו, וגם זה תוספת ולא עיקר·

והטעם הא׳ כי אמרה תורה תמיד רק מלת מילה שמשמעה כריתה סביב סביב ולא הוסיפה תיבה מורה כריתה אחרת, לתשובת זה היינו יכולים לומר כדברינו לעיל בכללות המצות שלא נתבארו כל צרכם ועשאם (!) הקבלה על פה על פרטות אופן העשותם, כי מי אמר לו שמילה זו שאמרה תורה לא תהא ערלת אזן או מקום אחר מהגוף? א״כ הקבלה שאומרת שראוי לעשותה באותו מקום ג״כ למרה לנו פרטות אופן העשותה ומה ראוי להסיר ולגלות, אמנם עוד ירע ויבין לו שדברה התורה בלשון הקרש ולא בלאטי״ן ובלשון הקדש שרש מול ונמל רוצה לומר כריתה החלטית, כחציר מהרה ימללו (תהלים ל״ג), וממעל ימל קצירו (איוב י״ח) וכן כלבם, א״כ כשאמר ה׳ לאברהם ונמלתם (בראשית י״ז), ואח״כ וביום השמיני ימול (ויקרא י״ב) ובכל מקום שדברה במילה רצתה לומר כריתה החלטית ולא סביב סביב, אך כריתה מהערלה לא מהאבר לפי שאמר בשר ערלתכם, וערלה ר״ל אוטם כמו ערלה אזנם משמוע (חבקוק ב׳) אטומה, שתה גם אתה והערל והאטם, א״כ אנחנו רואים שכונת ה׳ ית׳ היתה לצוות לכרות כל דבר האוטם והמכסה בהחלט עד שישאר ראש האבר גלוי ופרוע, ואם אחר החתוך הראשון נשאר עדיין קרום אעפ״י שהוא רך מהראשון מכסה ואוטם, מי האומר שלא צותה תורה שנכרות גם הוא? ודאי כי אשר לא יעשה כן לא מל, כי לא הסיר הערלה, ואף המעתיק בלאטי״ן אמר צירקו״ם צידי״רי, דהיינו סביב סביב, רצונו בערך לעטרת האבר, אבל אינו שולל אף כי מניח שיוכרת כל קליפה ועור ואוטם וכסוי שימצא סביב סביב, אחר או יותר דק או עב שיהיה, ולא אמרה שאם לא נוכל להסיר זה בחיתוך אחד לא נעשנו בשנים, הגם שרמוז הוא בכפל אמרו שם המול ימול יליד ביתך וגו׳, נמצא שברור ומפורש צותה תורה הפריעה, ובהכרח שיהיה כן·

טעם ב׳· אמר שדי בחתוך ראשון סביב למלאות רמז שכונה בו התורה למילת הלב להסיר מסביבו כל רע ואין צורך לחתוך באורך· אשריו כי נגלו לו כל רמזי המצות וטעמיהם אחד לאחר ומהנה לא נעדרה, והוא ידע שהש״ית לא כיון בזה לשים לנו אות חקוק בבשרנו לקדש דוקא מקום מוכן להפך, או להחליש כח המשגל, או זולת אלה, בעומק חכמתו מי יבילנה, אכן לו יהיה כדבריו הרמז למילת הלב, בלי ספק שלימול לבבנו ליראה את ה׳ ולעבדו צריך שיהיה תמים נקי וזך ולא תשאר עליו ערלת בשר גם מתאוה גופנית גם מאמונה כוזבת, אלא גלוי ופשוט וכן דוגמתו, א״כ בברית צריך שנסיר כל מין ערלה מבשר החופה וקרום, ויישאר אותו מקום נקי ומופשט·

טעם ג׳, אמר שהיה נשאר האבר יותר צנוע ומכוסה בלי פריעה· אשחק באמת לא אוכל להתאפק מזה, שאם ירצה ה׳ וטוב בעיניו היות האבר יותר צנוע בהיותו מכוסה בערלה לא צוה על הגלותו במילה, והנה הוא קורא לכסוי האבר ערלה דהיינו טומאה ומיאוס כמ״ש ישעיה נ״ב ערל וטמא ובני יעקב אמרו לא נוכל וגו׳ לאיש אשר לו ערלה כי חרפה הוא לנו, ומצוה עלינו לכרותה, ואנחנו נתחכם להעביר מצותו למען יהיה יותר צנוע? כמי שיהיה ערום ויכסה עצמו בצואה מפני צניעותו, ועוד מביא ראיה מהישמעאלים שהחזיקו במילה מימות ישמעאל אביהם, ושהקראים אינם עושים פריעה, אין מי שיערוב לו שלא פסקו בני ישמעאל מימות אביהם מעשות המילה, ושאלה הם בני ישמעאל, מאז בא סנחריב ובלבל העולם והאומות, ומחמד היה שגזר עליהם המילה מחדש ולא

דקדק לשום עליהם פרטים אלו כמו שעשה באכילת החזיר ושחיטה ושאר דברים שלקח מהורתנו ולא כצורתם ואמתתם, עם היות שהיתה השגחת ה' שהגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי וכו' למען יהיו החק"ם האלה וזה אות קדש לעם סגולתו בייחוד ולא יתערבו וישתתפו עמנו אשר לא מבני ישראל הם ולא רצה שיעשו אותם כחקה וכמשפט, ובזה יכירו הנימולים חול מן המולים קדש, והקראים כבר אמרנו שהם נהרחקו לכתחלה ממה שעלה ברעתם שהיתה גזירת חכמינו, ונתנו דעתם לברות פירושים מלבם, וביניהם ממש לא יסכימו כי בחשכה יתהלכו, א"כ לא נשארה עור צעקה אל השואל ותפישה על המילה באופן העשותה ע"פ חכמינו כאשר אנחנו עושים היום אחר היות הכל ברור בתורה ומסכים אל הסברא והראוי מכל צד ומכל פנה •

שאלה ג', שכפל הימים טובים וח' תמורת ז' הוא שנוי בתורה ותוספת מטעמים:

הא', שמספר הז' יש לו רמז ולא נשמעהו מעשות ח'; הב', שהוא חרוש בתורה; הג', שבתפלות אנו אומרים בשני הימים ביום הראשון או יום פלוני הזה וא"א שיהיו שני ימים אחד, ומה שאירע באחר לבד היה; הד' שהוא פועל ריק בלי תועלת לעשות ח' במקום ז' שאין לומר מספק המולד שמיום ר"ח נורע כל החדש, ועוד שגם יום כפור היה ראוי א"כ לעשותו ב' ימים, ועוד שאם י"ט שני מספק לא היה ראוי להקל בו כלום מהראשון, וסוף דבר למה נעשה ימים יותר מצווי התורה •

לתשובת כל אלה נספר ונוריע לשואל יסוד מנהג זה בקיצור עם היותו צריך לאורך סיפור, וממנו עם מיעוט אמרים שנוסיף עליו יתורצו כל טענותיו אלו ויחדו יסופו, ידע כי הגם שצותה התורה ובארה המועדים והעשותם ובכמה לחדש, מכל מקום יסודם דהיינו התחלת החדש נמסר לב"ד שהיה בישראל מזמן לזמן כמו שאמרנו בהחדש הזה לכם וגו' וכן אמר משה תקראו אותם רק שיהיו במועדם היינו בכך וכך לחדש, והם מעולם לא רצו לסמוך על חשבון האיצטגנינין להיותם פעמים רבות חולקים ביניהם ויש בו דברים הרבה יוצאים מן הכלל וגם לא על חשוה כי אינו אמיתי וגם כי בין לזה או לזה היה מתחיל החדש פעמים בחצי היום פעמים בחצי הלילה, ולכן היו מקדשים על פי הראיה, היינו שיבאו שני עדים על ראיית הלבנה בחירושה ואז היו קובעים ר"ח, ולפעמים היו קובעים אותו שני ימים כשלא היו באים העדים ביום הראשון היו צריכים להמתין לקבוע ר"ח ביום השני, ראיה שכן היו עושים מימי קדם משמואל א' כ' ויהי ממחרת החדש השני וכו' ולא אכל ביום החדש השני לחם וכו', ועל זה היו סומכים בכל ארץ ישראל • אמנם בחוצה לארץ שלא היו יורעים יום קביעות הר"ח היו מסופקים ביום שעשו החג אם היה ביום הראשון הראוי לו או ביום השני, על כן היו עושים החג שני ימים מספק, זולתי יום הכפורים לפי שלא היו יכולין הצבור להתענות שני ימים יו עושים תמיד בראשון, ואף שאפשר שהיה בתשיעי, ויש קצת סמך לזה בתורה הכתוב בו ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחרש בערב, אף שלפעמים יהיה לקצת שמכם בתשיעי יקובל• אך אחרי גלות ישראל והרחיקו נרוד, ראה חכם א' שמו ר' הלל נשיא אז ליחד כל החגים על פי החשבון וסמך על המולד השוה וקרא שם לכל המועדים עד עת קץ, וכן נהגו בארץ ישראל, ובחוצה לארץ נחלקו, קצתם היו רוצים לעשות כארץ ישראל, וקצתם לא היו רוצים להניח מנהג אבותיהם, ושלחו לשאול לחכמי א"י והשיבו שלא ישנו מנהג אבותיהם בשום אופן, והגם

שלא נהגו מטעם למה, ודאי שנסמכו על סברא ראשונה, ואולי אפשר שכיונו לקבוע בלבנו ביאת הגואל ושנחכה לו יום יום אם נטיב מעשינו שיהיה הדבר לפי מה שהיה בארץ ישראל ע"פ הראיה, או למען נראג על גורלנו ונתפלל שנשוב כולנו בארץ ישראל ואיש לא ישאר החוצה וכולנו נעשה המועדים באופן אחד, או זולת אלה טעמים לא ירדנו לסוף דעתם, א"כ עיקר החג אינו אלא ז' ימים תמימים והכוונה לח' ימים ולא יותר, ואין זה חירוש בתורה ולא תוספת, כי כבר הוכרחו לעשות מקדם בהכרח, די שלא נעשו אלא לקיים מה שנהגו בימי הנביאים, שאם לא מיחו הם לא נמחה אנחנו, וגם עתה אינו פועל ריק מטעמים שאמרנו או זולתם, ואינו בלתי נכון מה שאומרים בתפלות, כי כן היו אומרים מקדם, והכוונה אל אותו יום שהיה קדש באמת, יום כפור כבר אמרנו למעלה לעולם לא עשוהו אלא יום אחד, ומה שמקילים בי"ט שני הוא מעט מזעיר לגבי מת ודברים או הכרחיים מאד או קלים מאד, אדרבא מזהירים אותנו חכמינו שלא להקל כלום ושלא לזלזל בי"ט של גליות, באופן שמה שהוא עתה בזה כבר היה לעולמים בימי הנביאים והחכמים, ולא היה בו פגם אז ודאי, ומה גם עתה אין זו סתירה ופרצה לנהוג מנהג אבותינו שכך פסקו בית דין של ארץ ישראל כולו.

שאלה ד', שהשריפה ע"פ ב"ד לא היתה זריקת עופרת לתוך פיו כאמרם ז"ל אלא בעצם מטעמים:

הא', שהתורה לא אמרה כן, הב', שנא' ישרפו אותו ואתהן ושרפה אינה בעופרת שאינה מכלה, וראיה לזה מפרה אדומה שנאמר בה ושרף את הפרה וגו' ואח"כ את אפר הפרה א"כ השרפה עד שיעשה אפר ובכל מקום אמר באש לאפוקי רוקא סברא זו מהעופרת שאינו באש.

צריכים אנו להשיב לכל הטעמים האלה בבת אחת, במה שנאמר שנשיב אל לבנו כמה הקפידה תורה על כבודן של בריות ופארן אפילו ברונן למיתה, כנראה בהידיא (דברים כ"א) כי יהיה באיש חטא וכו' לא הלין נבלתו וכו' כי קללת אלהים תלוי, להיות האדם נעשה בצלם אלהים ודמותו לא רצה הי"ת שיהא מזולזל אפילו בשעה שיתחייב מיתה על מעשיו הרעים, וזה שאמר אפילו שיהיה באיש חטא משפט מורת וכו' לא תלין וכו' כי קללת אלהים, ולזול הוא כביכול להי"ת שמי שנאמר בתורה שנברא ברמותו וצלמו יהא תלוי בביזוי, מצורף לזה פירשו על ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה, שמירת רחמנות ראויה שתשלוט בנו בני ישראל בפרט שלא להמית אדם באכזוריות אלא בקל שבאמצעיים שאפשר, אשר לכן באה הקבלה בפירוש דין מיתת מי שנתחייב שרפה שלא יהיה באש על העצים תוקד בו לא תכבה עד שיעשה אפר, שיהיה זה זלזול גדול לצלם אלהים יותר מאד מלינה על העץ תלוי בהשחתת תואר דיוקנו ותכונת גופו באופן ההוא, ויהיה אכזוריות רבה ומיתה קשה מאד בצער גדול לא ישוער לשרוף אדם חי באש ועצים, עד שבקצת מקומות היום מהאומות אסרוהו שלא יומת עוד כך, האמת כי אמרו שמרוב צערו יקלל ויכפור וימות בנפש מרה ונשמתו לגהינם, כ"ש שיהיה להשגיח לבלתי עשות זה לבני ישראל אשר הרחמנות להם למנה, ולכן קבלו שהוא בזריקת עופרת מהותך לתוך פי הנדון עד ישרף מבפנים, ואין זה נגד דברי התורה, כי כשאמרה ישרף מי יאמר שאין זה העופרת אש? ומהו הוא השורף הבני מעים יותר מהעופרה? ודאי שהוא אש, ואין הפרש שיבא האש אל קרבו וישרוף או יושלך הוא בקרב האש, ובי"ת באש במקומות אלה אינה בי"ת הכלי, אלא בי"ת כמו עם, ור"ל עם האש ישרף, ויש ראיה ברורה בתורה על זה ממה שכתוב

במיתת נדב ואביהו (ויקרא י׳) ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל אותם, ונקראת מיתתם שרפה דכתיב אחר זה יבכו את השרפה אשר שרף ה׳, ועכ״ז א״א לומר שנשרפו מבחוץ לאפר שהרי נאמר שם קרבו שאו את אחיכם וכו׳ ויקרבו וישאום בכתנותם וכו׳, שאם נשאו אותם א״כ גופם היה קיים, ואפילו כתנותם ולבושיהם, א״כ בהכרח לומר שנכנס בחוטמם להבת אש ושרפתם מבפנים, והרי לך שרפה באש וגוף קיים, וכמו שאנו רואים בסְאָיְטֵי פִּילְגוּרִי הנופלים מן השמים, ווהי שרפת האנשים, ואחר כי א״א לבני אדם להכניס לחבת אש בחוטם או בגרון חבריהם כמו שהיה פה מן השמים, למרו לעשותו בעופרת מהותך חם, ואין להקשות משרפת פרה ארומה, כי יש להבדיל בין הבהמה לאנשים, ששם המבוקש היה האפר שלה, וכאן הכונה לבד להמיתו בכח האש, ושם לא שייך כבור ושלא לזלזל ושלא לצער כאמור, ירא נא השואל וימצא בדברים האלה תשובת שאלתו בתירוץ כל הטעמים או הראיות שהביא עליה•

שאלה ה׳, היות נגד התורה שבעל שור מועד שהמית איש לא יומת בעליו, ווה יען כשור תם בעל השור נקי וכזה יומת, ואם לא יומת ממש היה משפט אחד לתם ולמועד ולשוא אמרה תורה יומת, ושבזה היה ברשות גואל הדם שיומת או יתן כופר לא לזולתו, ושבמקומות אחרים מצינו שגרמא בנזקין חייב כמו כי יכרה איש בור או המבעיר את הבערה•

לא ידעתי מה טענה היא לומר שאם לא יומת ממש יהא משפט אחד לתם ולמועד, שהרי לעולם יש הפרש שזה אינו משלם כופר והמועד משלם כופר, גם אם ראתה תורה שלא לחייב מיתה למי שגורם מיתה כמו הממית בידו כמ״ש השואל עצמו שאין השכל מחייב שימות בעל השור והוא לא המית, ואמר הכתוב מכה איש ומת מות יומת, מות יומת המכה, ובכל מקום כך, שהמכה בידו יומת ולא ע״י בהמתו, וע״כ ענש אותו ממון לבד, ומ״ש יומת לגלות ענשו שהיה ראוי לו כלו׳ בן מות הוא שסבב מיתת אדם בעצלותו, אמנם אם כופר, כלו׳ כאשר יושת עליו כופר, כמו אם כסף תלוה, ונתן פריון נפשו, עם שחז״ל אמרו יומת בידי שמים אם לא יתן כופר נפשו, ואין זו סברא שאמר הי״ת שגואל הדם יהיה רשאי להמיתו או לא, שהתורה תתלה מיתת אדם ברצון אדם אחר אכזרי או רחמן, כי או כל עושה זאת חייב מיתה או לא, וחכמתו ית׳ משוה נימוסיה ולא עולתה בה, גם אין להאמין מה שהוא אומר שכך (? שסך) הכופר יהיה לרצון הגואל, שודאי ישאל כל אשר לו ולא ישבע כסף, אלא שהב״ד כפי מה שהוא אדם ומעין המאורע ירונו, וזהו שאמר יושת עליו ממי שהוא עליו ויכול להשית הן הם (!) בלבד, מכוון לזה מ״ש שם בנוגף אשה הרה כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים, שאע״פ שפירש כאשר ישית עליו בעל האשה ביאר ונתן בפלילים, היינו מה שיגזרו הב״ד, ראיה לזה נמי שגרמא בנזקין כאלו חייב הוא מה שאמר כי יכרה איש בור, ומבעיר את הבערה, אבל לא נפשות אלא ממון מטעמים שאמרנו, וכל ספקותיו מהורצות•

שאלה ו׳, שעין החת עין וכו׳ ראוי שיובן כמשמעו ולא כופר דמים מז׳ טעמים שבאו בה•

תשובה לזה כי כמו שכתב הרב המורה ז״ל יש להסכים משפט התורה אל יושר השכל ולקרבם לו יותר שאפשר ובפרט המשפטים שבין אדם לחברו שאינם (!) מצות שכליות ואמונות שלא יתרחקו מן הסברא כלל, ואף כי תורת משה היא היתה המלמדת לכל הדתות נימוסיות ומשפטים טובים שהיו אחריה, והיא תמימה

בכל חלקיה, אין להאמין שתגזור על דבר בלתי צודק ונראה לעין משפט שהוא בלתי שוה וחמס מפורסם, לכן על משפט זה של עין תחת עין אם יהיה העונש בגוף ככתבו או בממון כבר דברו בו חז"ל בגמרא והשימו כל חלקי הסותר וזכרו הבלתי צודק שבאופנים רבים היה נמשך אם נעניש אותו בגוף, והראב"ע בפירושו על הפסוק הנ"ל מזכיר ויכוח שהיה להגאון רבינו סעדיה עם קראי אחר נקרא בן זיטו (!), והא לך קצרת: אם אחר יעור שני שלישים מראות עין חברו איך נשער לעשות כן לחברו, ואם במכה ביטל כח חמישיות של אצבעות של יד חברו איך נשער לעשות לו כן, ולא יותר ולא פחות ויאמר כן ינתן בו, ואם באולי בניקור עין לזה שניקר עין חברו אסטנים היה וימות האם צוהה תורה נפש תחת עין? וכן סומא מעין אחרת או מי שאין לו אלא יד אחת ונקר עין או חתך יד אדם שהיו לו שתי עינים או שתי ידים האם יהיה „כן יעשה לו" שישאר המכה סומא וגרם מכל וכל והוא לא עשה כן? או אם סומא משתי עיניו ינקור עין חברו או זקן בלי שינים יפיל שן בחור, היאך נעקור לו עינו או שנו ונקיים בו כאשר עשה? וכשאמר כויה תחת כויה פצע וכו' איך נשער לכוות ולפצוע בזה לא פחות ולא יותר, ועוד דברים נגד הדין ימשכו מלבד אלה, ועוד כי הכל היא הנקמה ותאוה כוזבת ורעה באדם, כי המשל אומר הנקמה לא הרפה (!) המכה, ומה טובו של אדם שנקצצה ידו שיקצצו יד מכהו, ולא בשביל זה תשוב ידו אליו וישאר עני כל ימי חייו ולא יוכל לעשות מלאכה, וכיוצא בזה בכל אבר אחר, ודאי שא"א לומר שיתן לו המכה ג"כ דמי ידו או עינו, שלא רצתה תורה שני דינים גוף וממון, ולכן מאחר מה שהיה כבר הוא עשוי א"א להקנו צוהה תורה שישלם לו נזק האבר שחסר ממנו בשלם שבפנים, עד כי בשביל כל זה קיימו וקבלו חז"ל שיהיה ממון.

ולתירוץ הטעם הא' מפסוק כן ינתן בו, הפירוש כמו שאמרנו בבעל שור מועד שהמית שנאמר בו יומת כלו' ראוי הוא למות, ולכן לא יקשה עליו לתת פריון נפשו, וכן פה אמר עין תחת עין היה ראוי שישלם בגופו, אבל כאשר עשה כן יעשה לו היינו להנקם ממנו רוגמתו בחוסר ממון, ואין הכרח להבין כן יעשה לו בגוף, שהרי מצינו בשמשון כשחותנו נתן אשתו לרעהו שמשון הבעיר קמותיהם והם עלו לאסור שמשון ואמרו „לעשות לו כאשר עשה לנו", ובוודאי שלא היה רצונם לשרוף לו קמותיו ממש אלא לעשות לו איזה בזיון או נזק אחר, וגם הוא אמר כאשר עשו לי כן עשיתי להם ולא לקח נשותיהם ונתנם לאחרים אלא שרף קמותיהם, ועכ"ז אומר כאשר עשו לי כן עשיתי להם, ג"כ פה באמרו כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו ר"ל יראו ב"ד גודל המום שנתן והנזק שעשה לחברו וכן ינתן בו קנס, ויש לשים לב ששם אמר ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש, ואיך יצדק ישלמנה שנראה תשלומי ממון וגם נפש תחת נפש שנראה הריגת בהמה אחרת? אלא לפי שלא יאמר אומר שאם אחר הרג סוס חברו שיאמרו לו הרוג גם אתה סוס חברך כי מה תועלת לו בזה, לכן נבין שישלמנה ר"ל ישלם שווי בהמה אחרת כמוה נפש תחת נפש, א"כ בנסמך לו כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו יש ג"כ להבינו תשלומי ממון; ועוד ראיה ממה שכתוב (במדבר ל"ה) ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות, שאחז"ל לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר אבל תקח לראשי אברים שאינם חוזרים.

טעם שני אחר שכבר נאמר וכי יכה איש וגו' ונפל למשכב רק שבתו יתן ורפא ירפא, שמדבר במי שלא נתן מום באבר שאינו חוזר ושם קונס ממון, באמת שהוא דין אחר ושם בלי נתינת מום הכתוב מדבר ושם אינו נותן כ"א שבת וריפוי וכאן נותן דמי האבר הוצרך להפרידם ולכותבם, האמנם האם מזה יתחייב שגם

בזה לא יוכל לענוש ממון? אדרבא משום שלא רצתה תורה לגזור נקמה בלי תועלת המוכה כמו שכתבתי אלא שישלם לו שבת ורפוי, הגם שאף שם היה קרוב לגרום מיתה וכפשע בינו ובין המות אע"פ שנהרפא, א"כ כ"ש פה שאין בזה סבת מות על החבל אלא נזק שלא תגזור נקמה גרידא אלא תשלומי נזק באופן שביארו חכמים •

ג', אמר שאם העבד ישלחנו חפשי החת עינו שהחפשיות יקר מכל דמים כ"ש ברעהו שצריך שיתן יותר מדמים, לזה נוכל להשיב אחת משתים, או שיש לנו הלכה שמה שקנה עבד קנה רבו ואיך יקנסוהו לתת דמים לעבדו אם יהיו שלו ונמצא שאינו עונש כלום, או שהחמירה יותר בעבד הקל לפי שהרשה לעצמו הארון להיורת כי כספו הוא להכותו בחוסר אבר יותר בנקל, לכן קנסה אותו שישלחנו חפשי, לרסנו שימנע מזה ·

ד', שמסברא דבר כזה אינו ראוי להענש ברמים, ככר אמרנו שסברא היא, אחרי שהנקמה לא הרפא ומה שנעשה ניעשה שישלם לו נזק וחסרון, מלבר כמה דברים מבלתי צרק שזכרנו שימשך מלעשות לו ממש כאשר עשה, הסברא תגזור שנאמר שישלם ממון •

ה', שכונת הי"ת לאיים שלא יזיק איש את רעהו בכיוצא בזה ולא ייראו האדם כ"א בעונש גופו • במה ראה שתכוון התורה לאיים בזה יותר מהפחות, כי יכה איש את רעהו באבן או באגרוף שאפשר שימיתנו עכ"ז לא קנסה כשנרפא כ"א ממון, ממי שיפיל שן חברו שיצוה שזה יענש בגיפו כיון שלכתחלה לא נרע מה אפשר לעשות זה המכה, שהמכות לא ישוערו, ואפשר שיכוין לזה ויעלה לו זה, או לא זה ולא זה כי אם להרוג, עם שלא אכחר מה שכתב חכם אחר להרץ כמה הנאים ששמו בגמרא והצריכו לכל חייבי מיתות ודיוקים בפסוקים, שא"כ לא היו ב"ד רשאין להמית ארם מעולם או לפחות אחד מני אלף מעושי הרעה, ונמצא הרשעים ובעלי זרוע מתרבין בלי זרוע דין ושופט. השיב שגם שהב"ד והסנהדרין היו צריכין לפטור איזה אחד מאיזו רעה שעשה על פי דיוק משפט התורה, כשהם מכירים ברינו שהיה חייב אשם, לא בכל זאת היו פוטרים אותו מטעם לא שהרין כך אלא שהשעה צריכה לכך, כמו שאמרו באחר שרכב על סוס בשבת בשעת שמד ואחר שהטיח את אשתו תחת התאנה בעת פריצות והביאוהו לב"ד וסקלוהו ומכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים ומים עד שכרסו נבקעת, שהיו מכים ועונשים וממיתים כפי הנראה בעיניהם באותו מאורע הגם שקורם זה היו משתדלים אם אפשר להעמיר רין התורה על מתכנתו, ועוד כי אם היה פוטר אותו ב"ד של סנהררין היה אח"כ דין המלך שלא היה משעבד עצמו לריני התורה אלא ביכולת מוחלט רן ועונש כנראה בעיניו, כמו שראינו בספר שמואל ומלכים כמה היו ממיתים המלכים ברוח פיהם כי דבר יוצא מחמרת מלך מלאכי מות, ונמצא שהיתה אימה מוטלת על כל ארם, וכן ברין זה ראה"נ שאם היה נראה באיזה מאורע לעיני הסנהדרין או המלך איזה אלמורת וחמס מפורסם לא היו מספקים בעונש ממון, והכל כפי הארם והשעה והנראה בעיניהם, שעל כיוצא בזה ניתן הכח לשופטים אשר היו מעת לעת והמלך, וכל העם ידעו וייראו •

ו', אמר מק"ו מן והחזיקה במבושיו שאמר וקצותה את כפה לא תחוס עיניך, כ"ש לנותן בו מום שאין לחוס עליו • לא השיג יר שכלנו לשום שום הפרש בין מצוה לחברתה ובין משפט למשפט, כי אולי הכונה האלהייה רצתה לענוש האשה על פריצות גרול כמוהו לשתהיינה בנות ישראל צנועות, ולהיות האשה במינה מוצאת יותר רחמנות אצל האנשים על כן הזהיר לא תחוס עיניך, ואין חלוף עין

בעין בממון ככה נעשה מפני רחמנות, אלא שמהטעמים שכתבנו באה הקבלה מכוונת לסברא שכונת הבורא מעיקרא כך היא׃

ז׳, אמר ממה שמתנהגים הגוים יותר היטב שאין קונסין ממון בזה אלא בגוף ולפעמים עד מות׃ לא נחוש להשיבו דבר ממשפטי שאר האומות כי לא כצורנו צורם והדין של מראה שכלנו חלוש, והנראה יותר מעוקש שבתורה חובה עלינו להאמין שהוא בעיקרו ישר מהצדיק שבכל דיני א״ה, כי הטוב שבדיניהם ממנו למרוהו, וכל פתלתול שבו משלהם, ואם הוא מאמין שמתנהגים יותר מטנו, אלינו לא יגש להקשות עצמו לדעת דיני תורתנו הקדושה׃

אל שאלתו השביעית על כל כללות תורה שבע״פ כבר השיבונו באורך בראש וראשון׃

שאלה ח׳, אמר שיש דעות בין היהודים ראויות לא להם כי לאומות ולסכלים שבהם נגד המדות הטובות שיש לעקור אותם׃ על מה שאינו מפרש דבריו אין אנו חייבים להשיב, ובעוד שהוא מדבר על הכלל נאמר לו כי אין בפיהו נכונה, כי הדעות שהם עקרי התורה וכל סעיפיהם וכל האמונות שחייבים היהודים להאמין כאשר ביארו בספריהם האחרונים ובפרט רמב״ם וחביריו כלם אמת וצדק אין בהם נפתל ועקש, ואנחנו מחוייבים בכל כחנו תמיד לסעדם ולתמכם, ואם איזה אחד מבין דברי רבותינו בדרך פתלתול ורחוק לכוונו ובונה לעצמו דעת נפסד או אמונה כוזבת, הוא לבדו ישא וחסרונו לא יוכל להמנות עם הכלל, וסוף דבר כי יבאר השואל כונתו יבא דברו וכבדנו תורתנו וחכמינו ונשיב לו דבר כאשר עם לבבנו, כי למדבר בסתם לא נוכל להשיב מפורש׃

שאלה ט׳, שהנדר שאינו נגד התורה וטוב המדות אין לו התרה מאדם ואין כח בחכמים כי אם לבאר אם הנדר חל אם לא.

כבר הודו חז״ל שיסוד ראיה מן התורה על זה הוא חלש מאד באמרם היתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו, אכן באה הקבלה להם שיוכל חכם מומחה או ג׳ הדיוטות להתירם מפני קלות האדם להכשל בהם בכל שעה מכח הכעס המושל בו, ולא שבקת כל בריה שלא יעבור עליהם ויכעס בוראו, ועל כן אע״פ שלא רצתה התורה לבאר רשות זה לבלתי תת רוחב לב לאנשים שידרו בנקל מ״מ שיירה בע״פ כח לחכמים או ג׳ הדיוטות שע״י פתח פתוח יתירו, כיון שאין לך דבר עומד בפני החרטה, ואפילו מי שחטא לה׳ ובחרטה נסלח לו ורחמנא לבא בעי, ואינו רוצה להכריח אדם שיקיים מה שנדר בשעה שהיה אנוס או חוץ מדעתו מפני כעס או התפעלות אחר, וסמכוהו ברמז לפסוק לא יחל דברו, הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו, אמת שיש לחכמים להיות יותר זהירים ומצמצמים בהתרות ולהשתדל שיהיו האנשים רחוקים מהנדר ומההתרה כל האפשר׃

שאלה י׳, שמה שקורין סייגים לתורה אינן טובים בהחלט, כי מחטיאים האנשים בכונה שהיא עיקר החטא ומאמינים שחוטאים בעצם, ושראוי לבאר מהו סייג ולעשותו נקל לשמור ולא כ״כ חומרות וכו׳׃

אמרנו בסוף היתר השאלה הא׳ שחז״ל ביארו היטב ולא כחדו מה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם, ואם הוא מדרשה בפסוק או אסמכוהו, או בלי פסוק אלא תקנה גזירה או סייג וכל דבר באר היטב, והתלמוד מלא מוויכוחים אלה על כל פרט ופרט אם הוא מדאורייתא בעצם וראשונה או שהם הוציאוהו ממנה או מתקנתם בכל כל, הגידו לא כחדו, ואם כן הוא סרה טענתו שיחטיאו בכונה, כי העובר יודע במה הוא עובר, וביארו מהו סייג ומהו לא, ואמנם במה שאמר שהיה להם לעשותו יותר קל יתן אל דעתו כי לא היה צריך פחות מזה מפני

הגלות ושכחת ההורה והרורות והמלכים המתפרצים, כי אם עם חומה וחיל שיש טהור ששמו סביב לכרם ההורה אין אנו מקיימין נטיעותיה וכמה מחבלים כרמיה ר"ל עוברים על מצות התורה עצמה, ירא נא וישפוט איך היה אם היו עושים לה מחיצה של קנים לבד, כי כבר יכרסמנה חזיר מיער ולא נשאר שומר שום חוק ומשפט, ואזכור לבר אחת מהנה והיא איסור נגיעה במעות בשבת, ראם לא כן לא היה שומר שבת, ראיה בעזרא כמה הוצרך להעיר ברוכלים, ונקל הוא להפוש על מעשי הקרמונים אבל קשה הוא לגרוע ממה שעשו, וכבר על זה נאמר שמע נא בני מוסר אביך תורה שבכתב ואל תטוש תורת אמך תושבע"פ כמו שדרשו חז"ל, והטיבו אשר דברו •

שאלה י"א, ועל מה שהוסיף לשאול באחרית דבריו על שאנו מברכין על מצות דרבנן אקב"ו והיכן צונו ה' אם צוו אותם הם, כאשר נעבור על מה שאמרנו בהחלרת תשובותינו אלה שמוכרחים אנו לומר שכח ורשות הניח ונתן ה' לחכמי דור ודור לבאר הורתו ולתקן תקנות כאשר יראה בעיניהם מן הצורך לקיום הורתו והעזרת בני ישראל לעבורתו וצוה אותו בפ' כי יפלא וכו' לא תסור וכו', נראה שיכולים היו לומר על מצותם אקב"ו, כי כשהמלך משים משנהו להנהגת המלכות או שולח אחר משריו מושל באיזה מקום מצות המשנה המושל מצות מלך היא וכל השומר אותן יאמר ששמר את מצות המלך •

ועל הרברים שבאו בפיוטי התפלות לא נכנס להשיבו, כי אם לקוחים הם ממררשי חז"ל היינו צריכין לבאר לו אופן הבנתם, והוא מאמר ארוך ראוי לחבור בפני עצמו, ואם הם המצאות הפייטנים כאשר הם על הרוב, אילו היינו יודעים בו שיהיה יורע לחלק ביניהם היינו אומרים כי את אלה יחשיב אותם השואל כפי שירצה, כי אנחנו נותנים הרשות בידו על ככה •

זולת זה ראינו מספיק כפי רעת והקיצור המכוון להשיב לשואל הלז כפי אשר נזרמן לנו לפי שעה כיר ה' הטובה עלינו, עם שהיה סה להאריך בזה עד שהיה נמתח לספר ולא לאגרת, ואם יהיה השואל שואל כפי תחלת דבריו בא לקנאת האמת ולקיום תורת ה' התמימה נעשו ההנחות האלו ולא לחלוק ולהקשות, בטחנו באלהי אמת רוח ה' תניחנו ותפיס רעתו וממנו כבור חכמים ינחלו, והמה מה טוב כי מכאן והלאה יניח את ראשו על כר אמונת כל הורה שבע"פ ולא יפקפק בה. ואם רוח אחרת על פניו יחלוף תסמר שערת ראשו לרבר נגרם, ויאשים קוצר המשיג כי נתמעטו הלבבות מרור אל דור, ויחשוב כי חכמים המה מארם פרטי ולא אחר היה כי מאות ואלפים, ובא זה וקיים את זה בכל דור ורור, ונפוצות יהורה בזה היו לאחרים, יהי נא גם הוא ככל יתר אחינו, ומכולנו יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם •

קיצור ענין ס' מגן והרב •

אמר אברהם: כל אשר העתקתי ער הנה מתוך העתק הר"ר יש"ר הלא הוא כהוב בסוף כ"י אשר תחלתו ס' אחר כהוב יר נמצא בתוך כ"י די רוססי והס' הראשון רשום עליו „מגן והרב ספר שחבר הרב הגרול הגאון המופלא החכם הכולל נעים זמירות ישראל דורש טוב לעמו הצדיק העניו מרנא ורבנא כמוהר"ר יהורה

אריה ממודינא וצוק"ל", והעתיקו נכר המחבר סמוך אחרי מיתתו ש' ת"ט לפ"ק מתוך עצם כ"י המחבר וכ' הקדמה אשר אעתיקה כפי ההעתק מהרב יש"ר הנזכר המונח לפני וכה צורתה:

אמר הנדכה וצעיר יצחק מן הלויים בכמהר"ר יעקב זצ"ל נכר הרב הגדול בענקים משען דתנו פאר כל דורותינו הגאון המופלא נר ישראל צדיק וענו כולל בכל מדע וחכמה, כל ידיעה ממנו לא נעלמה, דורש טוב לעמו, ה' אלהיו עמו ויעל מרנא ורבנא זקני כמוהר"ר **יהודה אריה ממודינא** זצוק"ל מחבר הספר הנותן אמרי שפר, אליכם אישים, עדת קדושים, בכל עבר ופנה ויהיו ידיו אמונה·

בין אלפי אלפים ורבי רבבות דרשות אשר דרש הרב המחוכם הנ"ל זצוק"ל בפיורי"נצה, פיראר"ה, מודינ"ה, אנקונ"ה, וירונ"ה, מנטוב"ה, פארוב"ה, רוביג"ו, מונטנייאנה, ועל כולם נ"ו שנים תמידיים בוויניציאה בכל קהלות שבת א' מפה וא' מפה ואף כי אחרי מותו עזב הספרו עם קינת מצבתו, לפניו לא היה כן מרבה כמוהו, זבכולן תמיד קידש השם בפני שרים, מלכים, עירונים, הגמונים, גלחים בדבר האמונה ביסודות וטעמים נכונים נדברים נחת נשמעים בכבוד· תמיד היו עיניו פקוחות לקרוש השם להגדלת אומתנו וללמד לכל, הן תלמידים שלא מבני עמנו הן מאתנו, כי כלם נעטרו ברבנות או חכמות, כאשר מעיד בספרו אשר כתב בחייו מכל מקרי חייו שם נאמרו כנודע בספרים שמו הן באותם שהדפיסם שהם מדבר יהודה, לב אריה, בית יהודה, גלות יהודה, תפלות ישרים, פי אריה, צלי אש, סור מרע, צמח צדיק, תפלות לערב ר"ח, וג' בלשון לעז, הן כמו עשרים אחרים כתובי יד כמו פי' תהלים, משלי, ומגלות, אבות, יהושע, שופטים, שמואל, מלכים·

הוא היה גאון ורב מקהלתנו פה, כל העולם מריצים לו אגרות עם טיטו"לי ראויים למעלתו כאשר יש הם אצלי, הן בבקשם ממנו איזה פסק בהיותו ראש המדברים בכל מקום וראשון שבחתימת גאוני הישיבה, הן בצרכי אלמנות ויתומים, כי היה מעשה צדקות ונדבות ובפרט בערב א' הוציא נרבה להשיא בתולה ד' מאות וארבעים דוקאטי והיה גם סופר מהיר החברות וחזן ומורה בה"כ איטאליאני יצ"ו כמו שנראה מהשירים סביב הכנסת שחיבר הוא ע"ה מסיימים ינגן ויקום כאריה יהודה, חתימתו היתה זאת נצברת בכל חלקת מחוקק נ"ו יא"ה, נודע יותר בנוצרים מבינינו אהוב וחביב בחכמתו ובענותנותו בעיני חשמנים, דוכסים, גלחים, שליחי מלכים ושרים מכל עם ולשון ואחריו לא קם כמוהו, בין הכל חיבר כמו ת"ן בין שירים וקינות ומצבות, כנראה בשירי יהודה שלו בלשוננו ורבים בלעז, ובלירת מלך צרפת (ואני ראיתיו בימי) חבר שיר לעז ועברי תחתיו בין כל כך חברים ונתנו לשליח המלך ושלח לו במתנה כ"ה כפולות מאה דוקאטי ורבים אחרים על מורת ולירת חכמים שרים ואפיפיורים וכו' לפאר האומה, הוא היה אומר בשבועת אמת שבימיו הרויח בין ב' אצבעותיו (כה היו דבריו) היינו בכתיבה שלשת אלפים דוקאטי, פסקים ושטרות וכו', כי אותיותיו היו פנינים הן בכתב הן בלשון צחה כמו שנראה מחבוריו, וממה שכתב על המקרא גדולה יותר קרובה ועל מקרא הרב לומברוזו המרקדק זצ"ל בהיותו הוא ז"ל בקי בזה אשר חבר אל ארשי יהודה על המשניות עם כף נחת שנת שפ"ט, כי מלבד היותו מגיהו כמשפטו על הדפוס תקנו כנראה בהקדמתו שם, בס' שלמה מהארומים כפסקו שם, יען במזמרים היה חלקו והיה טינורי קול ערב ונאה לשומעיו, בס' הניקוד, בס' המעמרות ר' אבר' סאראוואל, ס' מנהגים, ס' החינוך, אמרי שפר, בית מופנה, זמירות ישראל, חשן המשפט

אחרון, יריעות עזים, תורת אדם, מחזור ספרדי, לבוש, יפה עינים, עין ישראל פינטו, כתר שם טוב (שהגיהו כמהר"ר אבי ז"ל), חבור הר"ר דיל מידיקו באמשטרדם, בנוצרים חבור לאטין הרפיס אח טוב לישראל בתיבת נח בן ט"ו שנה, ספר חבר ההגמון דילה פאוס"ה ואחרים רבו מספר שאיני זוכר, מלבד כמה הגהות סביב הספרים ברעות כמו לוח לכוזר, המנגדות בגליון נגד רעות כלי יקר הם אתי שהיה מנגרו, ומה שעשה כרבר הרבר שבא לו בחלום נתן הנביא וגר החווה ואליהו והרפים תפלה לומר אז, כי ״הגירו לו מעשה שם אחד ושם באיזה בתים, ובכל בית שהיה שם לא היה רבר, ואני ראיתי השם וזוכר אותו ולא רצה לכותבו הוא יען הירה בקי בדברי ״ קמיעים וסודות, אך לא היה פועל בם. מלבד מחברים ראשיים ביהורים ונוצרים קוראים שמו על ספריהם וכפרט Johanes Seldenus בספרו הגרול מהולל הכמות והאיכות סי' ס' אומר Discimus haec ex Leonis Mutinensis Judaei, qui Venetiis hodie, ut audio archisynagogus est compendio Italice conscripto de Ritibus vita et moribus Hebraeorum exemplar mecum pro sua humanitate communicavit vir eruditissimus Gulielmus Brixielus ab eo autographum accepit. וכן בהרפסה שנייה דף ק"ה ההגמון רי לורווה בספר גרול שעשה מכל הספרים עברים מורפסים מזכיר כל חבוריו ומשבחו ומגרילו עד מרום, והחכם מחר"ר מנשה בן ישראל בס' בלשון ספררי מזכירו בכת המפרשים והררשנים ברברים האלה ממש il dotissimo Rabi Juda de Modena ואחרים, וסוף רבר איני בא לומר שבחיו כי מהפעולות יורעו הכתות אמרו הקרמונים ושפהותיו רובבות בקבר.

היה חולק נגד מהרסי רתנו בפרסום וברבר הזה בלבר הוא היה אומר כי למימי האברבאנאל ז"ל עד היום לא היה באומתנו חולק ומגביל האמונה כמותו, כמו שיש בין ספרי המחתרים נגרנו ס' נקרא גאלאטינו עוכר וצורר ישראל ימח שמו וזכר זכרו שחיק טמיא ס' גרול הכמות בלשון לאטינו מביא מאמרים אמיתיים וברויים מלבו נגד אמונתנו, משם לוקחים המתריסים נגרנו, והוא ע"ה סביב הגליון בס' משיב כהלכה בטענות אמיתיות ישלם ה' פעלו, וגם כתב והשיב לס' סיסט"ו סיניז"י ישהתקו עצמותיו הרק היטב נבלות רובר נגרנו, הם אצלי עד כי עלה ברעתו לחבר הספר הזה ה' שנים קורם מותו וקרא שמו בישראל מגן וחרב מגן כי הוא מגין וצנה לשאלות המתריסים נגרו שלא כרין, וחרב שבכח הפסוקים וטענותיהם בראשיהם ממש כמו שיבוא מוכיח אמונתנו והכלם, ורעו נא כי לא היה שום ספר מאיזה רת שיהיה הן ישמעאלית הן כרת אחר שלא קרא ושנה להיות כ"כ חוק באמונה, ובפרט ראה רעות כל חכמיהם ראשיים כמו שבאו רבריהם כתבל להשיב נגרם, שמכרה אותם עם חרב שלהם לקיים חרבם תבא בלבם, מי יתן איפה ויכתבון מליו ויוחקו בעט ברזל ועופרת בצפורן שמורה לרורות כרי לירע מה שתשיב, ועתה עור כל ימי הכלי בעה"ז אם אשמע מהם רבר בלתי מתוקן וישפיע ה' בשכלי איזה תשובה מיוסרת על האמרת אררוף אשיג לכתוב בגליון' בענינו ממה (!) כי רחבה מצוהך מאר. בין כך קוראים שיתו לבבכם לחילו וגבורתו ואח"כ ברכו אמוני נשמתו אשר באמת עתה בצל אל עד יבא לציון גואל אכי"ר.

א"א הס' הזה הנקרא ממחברו: מגן וחרב מתחיל בשיר בן שמנה בתים ובתוכו שם הס' הזה ואח"כ מחנה א' מערכה א'. עון אדם (וזה צ"ל קורם המערכה כי הוא כולל ענין המחנה כלו), יסור הנוצרים וכל המשך רתם על עון

אה"ר שנקנסה לרורות מיתת הגוף והנפש • ומתחיל בתיבות אשר ראשיהן יהור"ה ארי"ה : ידיעת השרש ועקר דת הנוצרים אשר ראשי יסור האמונה וכו' • מערכה ב', שעון אה"ר לא היה כ"כ גרול ועצום שיצטרך האלוה להתגשם ורב ממנו עון העגל ושעשה תשובה . ובתוכו : וזה אני אומר לא להביא ראיה אל הנוצרים ממאמרי חז"ל אלא להגיד היא שסברא היא מכל צד וכו' • מערכה ג', שמות תמורת אין מוכרח ולא ראוי להבין מיתת הגוף והנפש • מערכה ד', שחומר עון ארה"ר עבר בתולרותיו מצר הגוף אבל לא בנפש • ומביא טאמאזו דיאקוינו וכן הרבה עוד לפנינו • מערכה ה', שעון ארה"ר בסבבו נטייה לרע בבחינה זו אפשר לומר שכך היא הנפש ומביא פייטרו גאלאטינו וקראו ראש המרברים נגר היהורים אשר כל הבאים אחריו לקחו ממנו ומעט אפשר לחרש נגרנו מה שלא אמר הוא, וע' למטה ועוד הרבה • ועוד מביא איסטורייארה קונציליי טרינטו • מערכה ו'• בביטול שאף נפשות הצריקים הלכו לדור בגהינם בעון ארה"ר עד ישו • מערכה ז'• שעונש עון ארה"ר לא נתכפר כי לא היה מי שיכפר בעדו • מערכה ח'• אפילו היה עון ארה"ר צריך כפרה רחוק הוא שהי"ת קכל מיתה לכפר אותו • מערכה ט'• איך נאמר שיכופר עון בעשות עון יותר ממנו ; מערכה י'• קלקול העולם ותיקונו מעון ארה"ר לא נמצא ממנו בתורה ואף לא בדברי הנוצרי • תם ונשלם המחנה הראשון, תהלה למאיר לאישון • — מחנה ב' מהשילוש• מערכה א'• שאחרות ושילוש א"א שיעמרו יחר • ובתוכו : וקוראים אלה התוארים פירסונ"י לא כתוארים ששמו המקובלים ספירות ולא כי"ג מרות כפי פעולותיו ולא בחינות אלא הבדל בעצם אלהות באמרם שהוא עצם אחר באחרות וריבוי וכו' • — ער שזה הביא מהגרולים שבהם להיות חלוקים באמונה זו כארי"ו (arrio) וסיביל"יו בשיתוף עצמות אלהות בין ג', ואלה כמספרם ותבניתם ושיווים אין לי עסק להכנים ראשי בין סלעיהם וכו' • מערכה ב'• שהאמונה צריך שיצוייר בנפש והשילוש הזה א"א לציירו • ובתוכו: ובתורת משה הראשית לכל דת לא נמצא שיצוה ה' בה על דבר כ"א מוחש ומושג לחוש או אפשר לציירו ובשביל זה נמנע הפרשה (!) לכתוב בריאת המלאכים או ייעוד השארות הנפש ברור וג"ע וגהינם ותה"מ וכרומה וכ"ש לצוות על האמונה שתהיה אפשרית לכל איש המוני פתי ואשה לציירה ברעתה וכו' וכו'• וכן כל יתר עיקריהם ראשיים מההגשמה מהבתולה מקרבן העוגה כמו שנאמר עוד במקומותיהם (א"א ולא רבר מקרבן העוגה בספרנו זה, והוא לער כי לא כלה אותו עד תומו •) מערכה ג'• כמה מן הטעות אפשר שהפול למאמין השילוש• מערכה ד'• אם נאמין השילוש בעצמות ה' ולא חוץ ממנו לא נטעה, אבל הטעות להאמין שחלק הבן לבר נתגשם ומביא מירקו"ר טריסמיגיסט"ו בספרו פימאנדר"ו ואגרת אלהי' המפרש • מערכה ה'• תשובה לפסוקים שנאמר בהם תואר זה של בן שפירשו על הנוצרי • מערכה ו'• תשובה על שם אלהים וקצת כתובים ויוכיח שאינו ל' רבים מהאלהות ובתוכו : יען כי רבו כמו רבו נזכור מהם ג' לבר ראשיים כי אין כונתנו בו להשיב על הכתובים שפקרו בהם לקיים עיקריהם וכו' ומביא החשמן גייטאנ"ו בראש פירושו לבראשית וסיסט"ו סאניז"י בביבליאוטיק"א בהשגותיו על מפרשי התורה• עוד שם : ונהפוך הוא נוכל לומר בראשית ר"ת "בן "רוח "אב "שקר "ירברו "תועים וכל אלה דברי רוח וכו' • מערכה ז'• עוד תשובה על פסוק שמע ישראל וגו' ולומר שמרע"ה הסתיר השילוש מישראל ועל פסוק ק' ק' ק' ה' צבאות • ובתוכו : אלו היה עמוד האמונה בהשם ית' היותו משולש (ולא שלילה ר"ל שיהיה אחר בלי שום ריבוי) דבר עמוק כזה מחוייב

להאמינו לעיקר ראשיי והיה לו למרע"ה לדבר בו לא ברמז כ"א מבואר מאד לשיבינו אותו כל המוני וחכם כי כלם מעותרים לאושר זה כמו זה הלא נראה במעשה המצות באו פרטיהן מבוארים וכפולים כ"ש באמונות וכו'· והוא ממש מה שאומר עוד בענין התמונות והפסילים במקומו בעה"י (א"א גם זה חסר!)) מערכה ח'· שלא נמצא באוונגיליו אפילו הנוצרי מוריע ומלמד השילוש· תם ונשלם המחנה השני, תהלה למציל עני · מחנה ג'· מערכה א'· שלא דומה דבוק טבע האלהות לטבע האנושות ומספריהם שכינה עצמו בן נפרד מאביו· מערכה ב'· שלא היה האל ית' יכול להגשים עצמו· מערכה ג'· תוספת ביאור על אמרנו שאין האל יכול להגשים עצמו וישיב על בריאת העולם· מערכה ד'· שאפילו יאמר שהאל היה יכול להתגשם לא בשביל זה נאמר שנהגשם כי היה בלתי מתיחס לו, ובתוכו: א' החכם שהאמונה צריך שתהיה ממוצעת בין המופת והסברא כלו' שלא יהיה עליה מופת גמור שא"כ לא היתה אמונה אבל והיה לה איזה צד כסברא למען לא תהיה סכלות גמורה· מערכה ה'· כל התועליות שאומרים הם שהושגו בגשמות הושגו במתן תורה ויותר בטוח משגיאה· מערכה ו'· אם נתגשם האל העביר ממנו יראת הרוממות· מערכה ז'· איך הוסיף האל בזה במה שלא היה לו ואם היה אפשר לחטוא או לא· מערכה ח'· שלא נמצא בכל האיונגיליאו שהוא קרא עצמו אלוה ופי' ונחה עליו רוח ה', ובתוכו: עדיין חפץ הייתי להביא פה כמה מקראות מן התורה וכתובים אשר הנוצרים מתחכמים להוציא מהם איזה רמז ראיה מהיות המשיח עתיד להיות אלוה ושהנוצרי הזה היה המשיח וא"כ היה אלוה ולהשיב עליהם; אך הסכמתי לעשות ע"ז מחנה לברו או אולי יהיה לב' מחנות ובם ידובר כי מביאת המשיח יש להוכיח שהמשיח לא הי' עתיד להיות אלוה אלא ב"א גרידא ושלא היה הנוצרי ושלא בא עד הנה, לכן הנחתי אותם לבארם שם ושם ימצאו ויראו בעה"י וזה לרוב אהבתי בכל חבורי ולמורי אל שמירת הסדר הראוי במאד מאד וכן לסבה זו כמה ראיות מאופן לידתו וגידולו, גם לפי סיפורי איונגיליאו עצמם מהדברים שנתהוו ושדבר הוא לעת מיתתו והאופן שמת מורים ברור על שלא היה אלוה, שיירתים לשומם במחנה הלידה ובמחנה המיתה והתחיה · מערכה ט'· יחוה דעתו על המעשה הזה של הנוצרי איך היה ובתוכו: כמה פעמים נתתי את לבי לדרוש ולתור איך החחיל ואיך נתגלגל מעשה זה הנוצרי ומה היה כונתו בדרשותיו ומעשיו להתפאר ולהתגדל ובפרט באשר נתעצם לתאר עצמו בתואר הזה של בן האלוה, כי סיפור דברים אשר ראיתי סובב הולך ביד איזה אחד מבני חברתו(!) היינו מבני עמנו על חטאת נעוריו ופשעיו בחייו ואיך היה פועל נסים ועד מיתתו ברור לי כי זה הכל שקר וכזב חובר מאיזה שהיה נגרו לכתחלה לכלימה ובוז, וכלימה היה לכל בר ישראל שיאמינהו לכמה סבות ורק מאשר בינותי בספרים שלנו ושלהם הוצאתי כלל אשר כפי דעתי אמת ויציב כאילו בדורו הייתי ואצלו ישבתי· דע כי היו בין היהודים בזמן ההוא קרוב לסוף בית שני כמה כתות בולן מודין בתורת משה אבל חלוקים בפירושה ומצותיה, והיו הפרושים וסופרים הם חכמינו אשר מהם יצאת המשנה. ומלבדם צדוקים ביתוסים איסיאי וכמרת זולתם וקצתם הוזכרו מהיוסיפן · ומכולם בחר הנוצרי לאמיתית ונמשך אחר כת הפרושים חכמינו בכל דבריהם [הן] באמונות הן מעשיות שהאמין שהיו מקובלות בכל מכל כל וכן נ' ברור באיונג' שא' לתלמידיו על כסא משה ישבו הסופרים והפרושים כל אשר יאמרו לכם עשו אבל לא כמעשיהם וכו' נמצא מורה לא לבד בתשב"כ אלא שבע"פ במה שהיה מקובל לדעתו וכמו שיבא עוד במקומו במחנה

נצחיות התורה בע"ה! (א"א ג"ו חסר) והיא שעמדה לו זמן מה כי לולי כן ושהיה דורש לשנות דבר קל מן התורה לא היה אדם שומע וכולם היו רודפיו ומוריו, לכן א' תמיד בקיומה, אני לא באתי לשנות התורה אלא למלאות דבריה, ועוד: שמים וארץ ימוטו ודבר א' מן התורה לא ימוש וכמו שיבא עוד כנז'. אכן במקצת דברים מעטים שהוא היה אומר שלא היו הל"מ ולא קבלת קדמונים אלא המצאות מאתם התחיל להתגרות בם ולתפוש עליהם, ומהראשונים היה מצות נטילת ידים ולברך עליה בא"י אמ"ה אקב"ו כי כן המצא באיונג' שהיו הפרושים מבזים אותו היינו מוכיחים אותו למה תלמידיך מבזים קבלת זקנים ואוכלים בלי נט"י, ולחז"ל תמצאם אומרים כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם לרמוז אליו שלא מת מיתת עצמו אלא נעקר מן העולם, ויהי כשמוע הפרושים שאיש כזה שפל המדרגה והיחס ולא מלאו שנותיו היה מתנגד להם באיזה דברים דאגו פן תהיה זאת כת אחרת נוספת מן המהפכים ד"ת כרצונם כצדוקים וביתוסים ודומיהם והתחילו לחקור אחריו ולגנות דבריו ומעשיו ואז הוא התחזק והשיג כמה מההמון שנעשו תלמידיו ונמשכים לו כיון שלא היה אומר להם כלום מן התורה ועמדו כנגדם, והשתדל להראות היותו אלהים ומושיע ורב וגדול מכל נביא ומצא לו ותקע עצמו בתואר זה של בן אלוה, לא היתה כמוה תחבולה נאותה למגמתו ותכליתו ובטוחה מיראת המשפט, הט אזנך ושמע היאך. מערכה י'. יפה שבהחבולות היתה להאר עצמו בן אלוה ולמה: אין ספק אצלי לא לבד שלא העיז נוצרי מעולם להוציא מן הפה היותו אלוה ולא חלק ממנו כמו שאו' הנוצרים עליו היום ומאמינים שהי' אלוה, כי לא זאת נוכל לשפוט מדרכו אשר התנהג בה ובודאי לא עלתה זאת על לבו מעולם ולא עבר במחשבתו להעבר אלוה, כי לא סכל היה והבחין אצלו וראה כי אותם אשר בקשו לעשות עצמן אלוהות היו מלכים אדירים כמו הנמנים מחז"ל פרעה חירם נבוכדנצר ויואש אלכסנדר מוקדון שאמרו עליו שהיה מחזיק עצמו אלוה וכן גיובי ודומיהם, ולגדולתם ועשרם היו יכולין להתראות יותר משאר בני אדם ולהסתיר כמה חסרונות מה שבדרך שפלות א"א לעשות אלא בפרישות רב להיות מוחזק לנביא ולא יותר, והלא מחמד ראש הישמעאלים הגם שהיה שר צבא ומושל כאדיר לא מלאו לבו ליחס לעצמו אלהות כ"א נביא גדול קרוב לפני ה'. ואם כן אין להאמין שהנוצרי ישים ברעתו לעשות באופן שיוחזק לאלוה ויראוהו אוכל ושותה וישן ונפנה ובשום דבר נבדל מכל יתר האנשים וכ"ש שירא לנפשו שיקרהו מה שקרה לו מהמות להיותו מורדף בלי חשך מן הפרושים וידע כי אז יגלו לכל כי שקר הוא כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו שימצא אחרי מותו מי שימציא המצאות וויכוחים ליישב הדבר ולומר שאף עפי"כ היה אלוה ואנוש יחד וזה וזה כל א' לבד, ושמת האנושות ולא האלהות ועכ"ז יאמרו שמת האלוה לכפר עון אדה"ר ולהושיע כל העולם וכ"כ המצאות רחוקות אשר הקריבו להם הנמשכים אחריו כמה זמן אחרי מיתתו, דברים שלא היו להעלות ועדיין אינם עולים על שום שכל פשוט ותמים לב"א בעולם, ולא נעלם ממנו כי אילו היה מבטא בשפתיו להיות אלוה או חלק אלוה ממעל כאשר ברו עליו ויקימו אח"כ המאמינים בו, היו אפי' המון העם סוקלים אותו באבנים מבלי שיביאוהו לב"ד; האמנם יען היה רוצה להיות מוחזק יותר מנביא ואיש אלהי ולהתגדל ולנצח בכל מדרגה ולמחלוקת החכמים הפרושים המציא לתאר עצמו בתואר של בן אלהים, כי באופן זה אצל ההמון והעם כולו נמצא מתנשא ועושה שיחזיקהו לא לבד גדול מכל ילוד אשה ומכל נביא וממרע"ה כי גם מהמלאכים כולם כמו שגדלה מדרגת הבן אצל האב ממדרגת העבד והמשרת, והנביאים נקראו עבדי ה' כמו כ"א

גלה סודו אל עבדיו הנביאים ומרע"ה נקרא עבד ה' והמלאכים נקראים משרתים כמ"ש עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, א"כ באמרו שהוא בן ה' היה גדול מכולם לפי דבריו, לכן תמצא שדבר ממנו פאוולו השליח באגרת הא' ליהודים ז"ל: אחרי אשר דבר ה' באופנים שונים לאבות והנביאים, באחרית הימים האלה דבר לנו בבנו אשר העמיד יורש כל ובעדו עשה כל העולמים כי להיותו אור הכבוד ואות המציאות ונושא הכל בדבר נעשה בעצמו כפרת עונותינו וישב לימין בכסא הגדול במקומות העליונים על המלאכים יען ירש שם נכבד, • • • • • הנה התבאר שבתואר זה של בן עלתה לו עם תלמידיו ומאמינים אליו להתעלות על כל הנביאים וגם על מלאכי מרום וכן על כל המון העם, אך עכ"ז לא נמצא שקראוהו אלוה גם הם אלא זמן מה אחר מותו, ואמנם אצל הסנהדרין והשופטים אשר היו בימים ההם היה מתנצל בתואר זה ואומר שלא היה מכוין ליחס לו האלהות, קרא נא מה שקרה לו עמהם ספר באיונג' יואן פ"י צאני שומעים את קולי וכו' האב ובני דבר אחר, בכן היהודים הרימו אבנים מהארץ לסקלו וישו ענה להם הראתי לכם מעשים טובים רבים מאבי על איזה מהם אתם סוקלים אותי השיבו היהודים אין אנו סוקלים אותך על מעשה טוב אבל על גדוף שאתה אנוש ותעשה עצמך אלוה, ענה להם ישו הלא כתוב בתורתכם ואני אמרתי אלהים אתם אם הוא קורא אלהים לאשר אליהם נשלח עבד ה' והכתוב לא יומחק איך תאמרו למי שהאב קדשו ושלחו לעולם מגדף על שאני אמרתי שאני בן האלוה? • • • ע"כ. הבין וראה שא' „מי שקידשו האב ושלחו בעולם" וכן בכ"מ א' ששלחו האב ושמכיר אותו ושנתן לו הממשלה, ולא שילדו ולא שהוא עצמו, אלא ע"ר ואתם הדבקים אני אמרתי אלהים אתם כנז' לעיל, ובזה ניצל ממשפט ב"ד אז והשיג מה שלבו חפץ מן העם • • • • תם ונשלם המחנה השלישי, תהלה לכבודי ומרים ראשי • מחנה ד' • מהלידה ובתולי מרים • מערכה א' • אפילו אם הי' האל חפץ ללבוש בשר כמה מן הגנות היה ליכנס ולצאת מבטן אשה • מערכה ב' • קיומם שלא פעלה מרים בהריון כלום וא"כ למה נוצר בה לצאת מרחמה • מערכה ג' • על אומרם ודור רביעי ישובו הנה ד' מיני לידה (כלו' האחת בלי אב ואם הוא אדם הראשון השנית בלי אם היא חוה השלישית באב ואם הוא שאר כל אדם והרביעית באם ובלי אב הוא ישו) אכן מה צורך להשיב תשובה ע"ז אם נראה כמה השבוש גדול שנשתבשו בו והוא בפתרון מלת דור שירצה לומר הולדה ולקחו מלה זו כמשמעות זה יען פותרין דור בל' לאטין גיני"ראציון שהוא משותף גם להולדה! מערכה ד' • על פייטר"ו גאלאטינ"ו אשר כזב ושוד ירבה ונ"ל: כיון שבאתי להשיב על פייטרו גאלאטינו וזכור אזכרנו בחבור זה אומר עליו הואיל ואזכור אותו אספר בגנותו להעיר אזן הקורא אם באולי יראה ספרו או יקשו כנגדו מדבריו ידע את האיש ואת שיחו, דע נאמנה כי הוא לבדו בין רבים שכתבו נגד היהודים בויכוח אמונה אמר וכתב כל האפשר ע"פ דרכם להמציא ולומר בפסוקי התורה ומפרשינו ומחז"ל, לא הניח דבר קטן או גדול שיהיה בו מכסה או שטחיות ופאה להעזר כנגדו שלא כתב אותו וחלק מאמרו לי"ב מאמרים בסדר נכון ומתוקן, וכל שאר החבורים מאיזה נוצרי שיהיה שחוברו אחריו בנדון זה נגד היהודים אשר רובם ככלם ראו עיני וראי, הכל כאשר לכל גנבו וגם כחשו וגם שמו בחבוריהם ממנו לא הוסיפו דבר ראוי להוציא מן הפה• אכן כאשר היה ראש המדברים בזה כך היה מלך השקרנים והכוזבים, כי בפרט תמצא ס' מזכירו פעמים רבות קראו גלי רזיא ויחס אותו לרבנו הקדוש ומשתמש ממנו כמעט בכל פרק וכן מר' משה הדרשן ואגרת הסודות לר' נחוניא בן הקנה וזולתם הרבה שלא נראו ולא נודעו משום יהודי, וכן ג"כ מחכמים אחרים ומאמרי

חז"ל, ומלבד שנוסח הל' מורה ומודיע ברובם שבהם מאמרים מחוברים מזולת
המחברים הנזכרים עוד יש להשיב בכל כיוצא באלו שאם אמת היה שרבנו הקדוש
ר' משה הדרשן ר' נחוניא בן הקנה ואותם החכמים שהוא מדבר בשמם יצא מפיהם
או מפי כתבם הדברים ההם, צריך היה לומר שהיו מאמינים בתורת הנוצרים יותר
מאווגוסטינו גריזוסטומו גיירונימו טומאזו וכולם וכיון שחיו אחרי מות הנוצרי מעט
מהשנים ובהתחלת דתו וא"א לומר שהיו קודם לו ולמה א"כ לא נתנצרו? זכור
זאת ועל דרך זה תשיב תמיד למקשים לך מחז"ל בפרט מאותם שהיו אחרי מות
הנוצרי, ואני בחבור זה כבר הודעתיך שלא רציתי ליכנס בו בפירוש ותשובת
פסוקי המקרא וכ"ש למאמרי חז"ל לא למגן ולא לחרב, כ"א קצת כתובים רשומים
לעיקריים המורגלים מאד בפיהם שיביאנו הענין להם כמעט בהכרח, וזה כי יראתי
פן יאריך החבור יותר מאורך ימי חיי, ועתה שמע נא שנים לבד ממאמריו שמביא
והיה לך למראה בכל דבריו זולת זה, ואומר אותם יען הוא דבר בלתי יוצא חוץ
למחנות הזה מלידת ישו ומרים ויחסה. כתב ס' ז' פי"ב בהפרש שיש בין איוונג'
מאטיא"ו ולוק"ה ביחס ישו הדברים האלה בשם רבינו הקדוש בגלי רזיא אבל לא
העיז להביאם בלה"ק כאשר הוא עושה על הרוב ממאמרי חז"ל ומספרים אלו,
וז"ל: רבנו הקדוש משיב וכו' מאנטונינו קונסולו רומה בין שאר דברים שקבל
מאליהו שנראה לו במערה וא' על אשר שאלת בה מי היתה אמו של המשיח
שרבנו ומאיזה שבט היה דע כי הוריה ב' שמות להם הא' עלי והב' יהויקים, עלי
כמו שנגזר שמו מורה כי הוא למעלה יגיע, יהויקים שם מחובר רומז שהי"ת על
ידו יקים תשועה גדולה לישראל ומשבט יהודה הוא בא מבית זרובבל בן שאלתיאל
ככ' בזכרי' ס' ד' מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור והוציא את האבן הראשה,
והאבן הראשה הזאת היא אם מלך המשיח עכ"ל הבן במראה אם רבנו הקדוש
כ' זאת אם קדוש יאמר לו מאתנו והיתה לך ואת להבין על כאלה וכאלה, הא'
בס' י"ז פ' ב' מביא מאמר חז"ל בל' הזה על סוף איכה יתומים היינו ואין אב א"ח
בריה א' הקב"ה לישר' אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב חייכם הגואל אשר
אקים מכם אין לו אב שנ' הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח וכן הוא אומר ויעל
כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה ועליו דוד או' מרחם משחר לך טל ילדותך ועליו
הכ' אומר אני היום ילדתיך עכ"ל ואין ספק שלו יהי כדבריו המאמר אפשר לפרש
שלא יהיה בן איש מלחמה נודע מקודם אלא פתאום יתגלה ללוחם בעד ישראל או
כיוצא בזה מן הפירושים, אך חששתי לפסוקים אלו שמביא לקוטים א' א' מאותם
שהם מביאים ראיה על שישו הי' משיח ובן אלהים וחפשתי ובקשתי ולא מצאתיו
כנוסח הזה אלא באיכה רבתי על פ' יתומים היינו ואין אב כן כתוב א' הקב"ה
לישר' אתם בכיתם ואמרתם לפני יתומים היינו ואין אב חייכם אף הגואל שאני
עתיד להעמיד עליכם במדי לא יהיה לו אב ואם הה"ד ויהי אומן את הדסה היא
אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם וכן הרבה מאד בספרו הנ"ל או משונים ומתוקנים
או שלא היו ולא נבראו, ולכן הגרתי היום אם יבוא לידך הוי זהיר בדבריו כי מתוכם
ילמדו לשקר. מערכה ה', תולדות ישו לפי איוונגיליאו שלהם עצמם משונה עד
שאינו נראה היותו מזרע דוד. מערכה ו'. כאשר נדייק במשמעות ל' זרע נמצא
שלא היה ישו מזרע דוד וא"כ לא משיח. מערכה ז'. משקר אומרם שמרים
היתה בתולה קודם ותוך ואחר. מערכה ח'. סתירה כמה פסוקים שמהם רוצים
להוכיח בתוליה. ובתוכו: וחשבו ברמזים קלים כי זה דרכם לנטוע אמונה חדשה
וזרה בלב בלתי מאמינים כי גם גמטריאות ופרפראות אם לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא שמתי כי ברית בגי' ישו ומרים, למרבה המשרה אותיות

מרים ושרה לשום שתי ההי"ן תמור י' ומ"ם למרכה המשרה באמצע תיבה"ת דומה לרחם מרים שהיה סגור ובתולותיה ומה לנו להשיב על אלה כי בדרך גימ' וחשבו ר"ת ואותיות אפשר לומר כל העולה על הדעת בהפך ישר לא אעלה מהם בכתב כי לא לרצון יהיה ויוריד ולא יעלה. מערכה ט'. על נבואת הנה העלמה הרה וגו' נקבה תסובב גבר ופי' דרך גבר בעלמה. מערכה י'. עוד ו' טענות מוכיחות שהנה העלמה הרה על אחז נאמר ושלא יצדק על ישו מכמה פנים. מערכה י"א. שהנוצרי נולד מאשה הרה כדרך כל הארץ ומוכיח מחכמיהם ומאיונג' שלהם שהיו לו אחים. מערכה י"ב. תשועות המתפללים ג' פעמים ביום אל האשה ופי' פסוק זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. ובתוכו: בסיום הדבר בפרט הזה אעיר אותך הערה יקרה העל אותה אל שכלך והיא כי אינו מהפלא שהאומות הנקראים אצלם גינטילי קבלו במשך זמן אמונת הנוצרים כי יסודם זה שהכל תלוי להם בו שרוח אלהים נכנס בבטן עלמה והוליד אלוה לא היה אצלם דבר רחוק כי כבר היו מאמינים שבכל יום האלוה גיוב"י האלוה מארט"י וחבריהם היו חושקים בנשים ונזקקים להם ומולידים בני אלהים ואנשים שאח"כ או היו נהרגים או מתים ובחלוף בפחות ויותר או באופן א' או אחר לא היה ממה שיקשה להם כ"ש בהתערב בדבריהם מעט אמת מהתורה האמיתית הממעיט הכזב הגמור שהיה לאומות בדברי אלוהותיהם, ולכן כי ארכו הימים ויהי הם הולכים הלוך ודבר באזניהם מה שהיו בכל יום ממציאים ומתקנים באמונתם מתרחקים מעט מעט מאמונת היהודים וממה שכיון בו הנוצרי עצמו ומתקרבים אל הגינטילי בכמה דברים לבסוף עלה בידם בימי קונסטנטינו קיסר שיאמינו בה לגמרי כמו שיבא עוד בעה"י תם ונשלם המחנה הרביעי, שבח ותהלה לה' רועי. מחנה ה'. מהישועה מערכה א'. שהמשיח יהיה ב"א והתשועה גופנית. מערכה ב'. שהמשיח עתיד להושיע ישר' תשועת הגוף גם כי להכינם לתשועת הנפש. מערכה ג'. שמפאת הזמן א"א שיהיה הנוצרי משיח כי בימיו ישר' לא היו מצפים למשיח. מערכה ד'. שהמשיח הובטח דוקא לישר' בעצם וראשונה וא"כ א"א שהיה ישו כי לישר' הזיק ולא הציל. מערכה ה'. ייעוד המשיח לישר' הנחיי ובודאי שיקבלוהו ולהטיב ולא להרע. מערכה ו'. ששם מלך המשיח ולא שום א' משמות האלו לבדו א"א שיצדקו על ישו בשום צד. מערכה ז'. משם ישו שאין ממנו הוראה שהיה לא מושיע ולא משיח ובתוכו: וכמו שהם עושים ר"ת יבא שילה ולו כן אנכי ארור ש מעמך ס"ת ישו וזולתם רבים לאשר יחפוש בכתובים וכן בגי' כבר עשה משם זה יואן באפוקאליסי (!) סוף פי"ג וז"ל אחרי אמרו הבהמה שראה עולה מן הים ולה ד' ראשים וי' קרנות ועליהם י' עטרות אח"כ א' שראה בהמה אחרת וכו' ובסוף הפ' א' כאן היא הבהמה מי שיש לו שכל יחשוב מספר האדם ומספר הבהמה ומספר תרס"ו עכ"ל וכן תמצא ישו נצרי עולה תרס"ו בכיון א"כ גם היהודים יוכלו לקרותו בלי עי"ן וכן הבל ורי"ק בגי' ישו וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, אלהי נכר בגי' ישו, הארץ בגי' ומרים ואחרים כאלה, מכל זה עין היפה הראה ברור כי אין הוכחה מזה ומזה ולא מזולתו שבשביל כך היה ישו לא אלוה ולא משיח ולא מציל ולא מושיע. מערכה ח'. משם עמנואל ושמות פלא יועץ וגו' שלא עליו הושמו ולא יצדקו. מערכה ט'. שלא היה דבר ה' ולא רוח ה' ולא שלוחו ולא רועה ישראל. תם ונשלם המחנה החמישי, שבח לה' ובאלהי תגל נפשי (א"א כאשר העירותי כבר השאר חסר).

קיצור ס׳ חיי יהודה

א״א היה לפני העתק הר״ר יש״ר וכרתוב שם וז״ל העתק מס׳ הכתוב מירו ממש ע״כ והנה מהס׳ הזה הוציאו כבר מחברים שונים כה וכה פעם ככתבו וכלשונו פעם ענין הרברים ואני לא רציתי לכפול דברים של מה בכך ע״כ העתקתי רק מה שלא נרפס עד הנה וגם בזה קיצרתי ובמקום אשר הבאתי את דבריו עשיתי סימן לו בשני קוים קטנים ואת היותר הוא רק כלל דבריו וזה החלי:

„אלה תולדות יהודה אריה בן השוע כמ״ר יצחק ז״ל בן הגאון הרופא כמהר״ר מרדכי ז״ל בן הותיק כמ״ר יצחק ז״ל בן הקצין כמ״ר משה ז״ל ממודינא

מעט ורעים היו ימי שני חיי בעה״ז.

„באשר דבר מלך שלטון להוציא אמש מן הארץ ביום המות וימים הבאים הכל „נשכח זה לי אף כי זה כ״ר שנה ברוחי בקרבי חפצתי להעלות בכתב „כל מקרי הזמן אשר עברו עלי מעודי עד אחרית הימים אשר לא אמות כי אחיה „כי חשבתי יהיה יקר בעיני בני יוצאי ירכי וזרעם אחריהם והלמידי הקרואין בנים, „כאשר הוא לי ענג נמרץ כאשר אוכל לרעת חיי אבותי וקרמוני ורבותי וכל האיש „השלם והאהוב ובפרט חשקתי להניח ברכה בזה אל בני בכורי מחמד עיני שורש „לבי אשר היה זיו איקוני מרותיו דומה לי בר חכים ר׳ מרדכי ז״ל המכונה אנגילו, „וכל מחשבותי היו עליו ובו הייתי מתפאר ובו כל שמחת גילי ולא אסתייעא „מלתא מאז כ״ר שנה עד היום לכתוב זאת וכרון בספר עתה כי אסף אלהים את „שמחתי וזה ב׳ חרשים לקחו אלהים נתנני שומם כל היום רוה מאנה הנחם נפשי „כי ארד אל בני אבל שאולה מחכה למות כיום מועד ואני בן מ״ז שנים זקן ושבע „רגז חרש טבת השע״ח הסכמתי להתחיל ולהשלים אי״ה אספר כל עצמותי ומקרי „או זרעי או זרע זרעי או תלמידי או יורעי שמי המה יביטו יראו אוי מה היה לי „מאז יצאתי לאויר העולם לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רגז זה רגזו של „מרדכי בני ז״ל, מחכה למות ואיננו אח״כ משנה לשנה בסוף כל ו׳ חרשים אוסיף „עליו אשר יתחרש עליו ואח״ז יבא דברי צוותי על המתיחס לגופי ונשמתי ועזבון „מכתבי וחבורי וה׳ הטוב בעיניו יעשה״ ועתה הוא הולך ומספר מראשי משפחתו כבתוב בהקדמה לס׳ בחינת הקבלה דף ו׳ ואילך ובפרט על אבי אביו ר׳ מרדכי מביא דבריו רמש״ג בספרו התולדות גדולי ישראל דף רמ״ב והלאה. ואביו ר׳ יצחק היה בן י׳ (*שנים במות אביו ר׳ מרדכי ור׳ שמעי׳ אחי ר׳ יצחק עסוק בעסקי הלואה גם כלה את ימיו בהבלי האלכימיאה ולבסוף הרגהו גוי א׳ ועל דבר ר׳ אבטליון נמצאו דבריו בס׳ הג״י לרמש״ג דף כ״ו. ויהי יצחק בן שבע עשרה שנה וגם הוא עוסק בפרגמטיא ובן ל׳ שנה חלק בנכסיו עם אחיו אשר עד הנה היה עמהם בשותפות וישא אשה ושמה פנינה בת ר׳ שמואל מארזיניאנו מיינרלא ותלד לו ה׳ בנים וד׳ בנות ומכולם לא נשארו בחיים רק שמואל חזקיהו וארמוניאה והמת אשתו

---

*) בהעתק כתוב ל׳ בטעות.

ש' שכ"ט • „ובשנה ההיא חג השבועות לקח לו לאשה מרת רחל בת כמ"ר יוחנן „הלוי ז"ל מיוצאי הפוליא אך ממשפחת האשכנזים אז אלמנה מר' מרדכי המכונה „נומפלאן פארינצו אשר היה אחיו של כמ"ר מאיר פרינצו הנקוכים בשם בכמרת „ספרי רפוס ולה היה בן אחד [עם] כמ"ר מרדכי שמו אברהם אז כבן תשע שניכם, „ויען שאל קודם את פי החכם כמ"ר אברהם מר"ויגו אשר היה בקי בכמה חכמות „היצל"ח בקחתו את האשה הזאת ואמר לו כי לא יצלח עמה בנכסים ואם יקחנה „שישנה שמה ויסב ארת שמה דיאנה" ותל"ר לו את המחבר יהודה אריה ובצאתו לאויר העולם „כפול הייתי ואחורי כלפי חוץ" וימל את בשר ערלתו „הגאון המקובל „הרשום כמהר"ר מנחם עזריה מפאנו נר"ו" כ"ח חרשים היו בויניציאה וממוריו הראשונים „מהר"ר עוריאל פאסולה בנו של הגאון כמהר"ר משה ז"ל" ובן ג' שנים „הכרתי את בוראי וערך הלמוד והחכמה והייתי פותר ההפטרה והפרשה ומבין וכן ממרגנה למרגרה" והוא יורע עוד עתרה כל מקרי הזמן ההוא • ובהיותו עם בית אביו בקולוניא „כרך קטן מן הויניציאני" היה רבו „כמ"ר חזקיהו גאליקו רב ורופא מקובל" בעת ההיא חלה איש נכרי ושמו פריאמו ויפול למשכב ויהי כרברם ממנו ויאמר הנער מות ימות פריאמו כרבר הכתוב פרימו מארץ תאבר• ובאלול של"ח נסעו משם לפיררה וילמר שם „לנגן לשיר ולרקד לכתוב לשון לאטין" ומשנת י"ג ואילך לא היה לו עוד „רב קבוע" וכאשר הגיעה שנת שמ"ח ותפצר בו אמו כי יקח לו אשה מתוך קרובותיה „ובין כך עשיתי שאלת חלום בתפילה בלי השבעה לראות האשה הנגזרת לזווגי וחלמתי והנה זקן א' אוחז בידי ויביאני אל הקיר אשר שם תבנית מצוייר עם פרוכת לפניו ויסר את המסוה וארא מר' אסתר בת דורתי הנז' וגוון מלבושיה ועודני מביט בה משתנירת אותה צורה ותבא אחרת תחתיה אשר לא קבעתי בה עיני היטב והבקר ספרתי החלום לא"א ולאמי ולא האמינו" ובחרש אלול השמ"ט נשתדך עם אסתר„ והראיתיה לאמי בלבושים גוון וקישוטים אשר ספרתי לה יותר משנה א' קודם אשר ראיתיה בחלומי" ותהי אסתר יפרת תואר וחכמה• והעת עת הנישואין י"ג ניסן הש"ן הגיעה ויבואו לוויניציאה וימצאו אסתר חולה אך כפי הנראה חליה קל היה אך מרי יום ביומו הכביר החלי „ביום המיתה קראה לי ותחבק ותנשק לי ותאמר ידעתי כי זה עזות מצח, אמנם האלהים יודע כי שנה א' של שירוכין לא נגענו זא"ז אפי' באצבע קטנה ועתה בפרק המיתה רשות מות נתון לי לא זכיתי להיות אשתך מה אעשה וכך נגזר במרום יעשה ה' רצונו" ותמת ליל ש"ק כ"א סיון ש"ן • מיד אחר הקבורה הפצירו בו קרוביה כי יקח את אחותה רחל והוא שאל בכתב את אביו ואביו השיב לו כדרכו „בזה תעשה רצונך „כי לך משפט הבחירה אני היום או מחר לוקח מאתך ואתה ובניך תהיה עמה, לכן בין תבין את אשר לפניך ועשה כיר ה' הטובה עליך" ולתנחומי הקרובים נתארס עם רחל וישאה יום ו' ה' תמוז הש"ן • „ביום השבת בבהכ"נ איטאליינו פ' קרח „דרש מהר"ר שלמה ספורנו אמרי שפר, ומטעם ג' הגאונים מהר"ר קצנאילנבוגן „ז"ל ומהר"ר יעקב כהן ומהר"ר אביגדור צוירא"ל שהיו שם במעמד עם כל גאוני „העיר וליואנטיני ג"כ אשר רבו שם אז אנשי שם גזרו לקראני בשם חבר• ואני „השיבותי לו בי' מאמרות בפי' עשה לך רב וקנה לך חבר אשר ערב מאד לשומעים" וימת אביו „ליל ביאת יום ו' י' שעות כ' כסלו ו' דיצמבר" שנ"ב בן ע"ב שנה והימים ימות הגשמים ולא יכול יהודה להביא את המת פארובתה מפני קושי הדרך „ובחרתי „לתרת מנוחה לגופו ולנשמתו ולפטרו מחבוט הקבר אם כן הוא" ויקבר אותו במונטיניאנה „וכמו חדש ימים אחר פטירתו נראה לי בחלום וכמרומה היה לי

„שהייתי יודע שהיה מת ויען בחייו כמה פעמים היה מדבר עמי על הנשמה מהו „שכרה ועונשה אחרי המות וכלל דבריו היו שם כפרדי א׳ בשעת מיתתו אמר עתה „אדע מהו הנפש שא״א לדעת זה אלא אחרי המות, שאלתי אותו ואמרתי א״כ „יאמר נא לי ר״ת מהו מנפשך ואיך אתה באותו העולם והשיב לי אני אוכל ושותה „שם בטוב, אמרתי לו ואיך אפשר זה והלא אז״ל העה״ב אין בו לא אכילה ולא „וכו׳ אמר לי אי שטיא חכם בעיניך שפיל לסיפיה דמאמר זה אלא צדיקים יושבין „וכו׳ שנ׳ ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו״ ויסע „יום ו׳ ט״ו כסלו שנ״ג״ אל ויניציאה ויהי בדרשו שם באו הרבה פעמים כומרים ושרים לשמוע את דבריו ותהי להפארת היהודים ותחלה עליו אשתו וישאל לנער א׳ ויאמר פסוק לי פסוקיך „ויען הנער „ויאמר למען ירבו ימיכם״ ויתאמץ להתפלל ותחי אשתו • ואמו מתה והיא כמעט בת ס״א שנה יום ו׳ „ד׳ תמוז שנ״ז״ ויכתוב על מצבתה: „ד׳ תמוז שונא (* רמוז „מתה רחל היא דיאנה אשת החן תתמוך כבוד אלהי יצחק ממורינא • יום ו׳ ד׳ ניסן שנ״ח״ נולדה לו בת „וליל י״ג ואדר קודם שהיה ליל ש״ק בתנומות על משכב חלמתי „והנה אמי ע״ה לקראתי אומרת לי מהרה תהירה עמי, ואני משיב לה בסבלנות „ושאלתי לה מתי יהי׳ זה והשיבה בימים האחרונים של פסח הע״ל ואיקץ ותפעם „רוחי וספרתי החלום לכמהר״ר שלמה ספורנו ז״ל ופתר לי כי עתידה אשתי ללדת „בת ואקראיה בשם אמי ע״ה ויהי כאשר פתר לי כן היה כנ״ל ולמלאות החלום „לגמרי י״ט האחרון של פסח קראתי י׳ אנשים והחזן ויברך אותה ואשים שמה דיאנה „בשם המוסב לאמי ז״ל כי לא יכלתי לקראתה רחל כי כן שם אשתי מב״רת • • • „יום ג׳ י׳ תמוז שס״א נתעורר מהר״ר יוסף פאדרו לעשות על ידי פי׳ על התורה „מלוקט מכל המחברים שהיו בדפוס עד אז והתחלתי והיו לפני כ״ו מחברים ומכולם „הייתי בוחר דרך א׳ פשט פשוט יאות לכל בע״ה ובאמרת אילו השלמתי אותו הי׳ „דבר רשום ויפה ועשיתי לבד פ׳ בראשית ופנחס ומטות ומסעי כי אחור לא נסוגותי „מהצחוק והוא כי לא שקדתי על המלאכה ולקחה מידי ולא רצה להשלימה • • • • „ימות החורף של שנת שס״ג הייתי בלא תלמידים והלכתי אחר ההבל מלאכת „האלקימיאה כי השיאני הרופא הח״ר אברהם דיקמיאו מעיר רומא שהיה אז בחור „עם אביו פה וגם בזה הוצאתי הוצאה רבה • • • ובחדש תמוז שע״א שדכתי את „בתי דיאנה לההח״ר יעקב לוי בן הנקרא קאלמן די פארובני • • • חדש אב ההוא „נפטר בפירארה תורי הגאון כמהר״ר אבטליון ממורינא בן פ״ב שנים והספדתי עליו „כהלכה. חדש אייר שע״פ השלמתי הדפסת חבורי גלות יהודה ופי אריה והאדון „פאטריארקה פאקוליה אירמולאו בארברו קבל באהבה דיריקציון שעשיתי לו מהס׳ „הנז׳ • • • ונתנו כתר החכמות אז״ כלו׳ ו׳ חשון שע״ד בחתונתו עם בת ר׳ יהודה „על חתני כמ״ר יעקב הנז׳ והנה הוא הלך ברתומו למלאכתו ללמד לנגן ולרקד „אכן תורתו לא הניח והולך ושוב בלמודים נאת דורש ונאה מעיין• • • ויהי יום תשרי „שע״ה נסע בני מרדכי ללכת חוץ • • • וחזר חדש כסליו והחיל להתעסק במלאכת „האלקימיאה עם הגלח יוסף גרילו • • • ואין זה הבל כי גם אני כליתי חיי בהכנת „דברים ואין אני מטעה את עצמי לולי כי גרם החטא״ כי חלה בנו ולא יוכל לבצע „את אשר זמם • והמחבר הולך ומספר על חלומו אשר חלם על יום מותו ככתוב בס׳ כ״ח ח״ה דף קס״א „ובמקום הזה לא אחדל מלהזכירך כי מנעורי התאויתי „לדעת ע״פ טפת מולדתי האצטגנינים את אשר יקרני בימי חיי וכמה יהיו כי ראיתי

(* הוא שנ״ז •

„לא"א ז"ל משפט אחת נעשה לו בהיותו בן י"ז שנה בבולוניא מאיש א' הנקרא
„אלכסנדרו בוויאו הגיד לו כל אשר נעשה לו מרי שנה בשנה לא נפל דבר א' ואמר
„כי יהיו שני חייו ע"ב שנה וחצי והיו ע"ב וב' חדשים מאז נכספתי לשיהיה לי
„כמוהו ונעשה לי משפט מולדתי מר' ב' יהודים וב' נוצרים ועד הנה כעונותי צדקו
„יחדו זערת קצי סביב לנ"ב שנה ובן נ' אנכי היום גם ע"פ רושמי היד נראה היותו
„כמו נ' שנה ועתה נחמתי" (ככתוב בהקדמה לס' בחינת הקבלה דף י' וג' כי הוא
„תוספת המחבר מזמן מאוחר) „ואם יעבור הזמן או זמנים זמנהם אשר הוגבלו לי.
„לעת הנז' אכתוב אותו עוד לפנים בזה, ואם יאמנו דבריהם יכתבנו פה למטה
„א' מן הקוראים" ומספר מיתת בנו מרדכי וכי גם הוא שאל פעם שאלת חלום
לראות אשתו המזומנת לו וירא „ארון מת שחור מכוסה" כן ספרו לו • גם רגז בנו
זבולן בא עליו וישב אל חטאת הצחוק אשר עזבו זה ב' שנים לעשות נחת רוח לבנו.
הגדול, גם לזבולן אמר אצטגנין א' ד' חדשים קודם מותו כי יהרג בשנת כ"ב לימי
חייו וכן היה לו • „תזריע מצורע שפ"ט" שמע את דרשתו בבה"כנ אחי מלך צרפת
עם הרבה משרי וגדולי צרפת גם חמשה כומרים היו שם וייטב בעיניהם עד כי הרבו
גם שרים אחרים לבוא שם ולשמוע בקולו • וחתנו יעקב בן קלונימוס הלוי אשר
מרבה לספר בשחוו מת „ליל ביאת יום ה' ר"ח תמוז שפ"ט" והניח אחריו בנו
יצחק בן ח' שנים • „אדר ש"ץ נתוכחתי עם ועד קטן ראשי ומנהיגי המדינה ע"ד
„ההסכמה עשו ככר ב' שנים לאסור כמה מיני צחוקות בגזרת חרם ושמתא לא
„לשבת הצחוק אלא להראות שלא הי' כח בידם ולא הי' להם להחרים כ"כ ולהביא
„פנים להקנת מכשול עשיתי פסק יפה וחזק והדפסתי אותו בעט עופרת ואשלחהו
„בכל תפוצות ישר'• • • כוכבי השמים וכסיליהם אשר נתן אלהים בשמים לממשלת
„התחתונים ולנהגם כמו סבות שניות תמיד הי' בדעתי כי אין גם א' יכול להמלט
„מכחם ואין נסתר מחמתם והגם כי לא יטו ויכריחו לגמרי יש להם נטייה חזקה בין
„הקושיי וההכרח וזאת היתה לי כל ימי חיי לשנות באולת הצחוק עם כל אשר
„נפשי ידעה מאד דפיו ורעתו• • • כי גם עתה לעת ערב בנס' לזקנה ובתוקף המגפה
„וצרות • • • יום י"ז בתמוז שצ"א • • • נכנסה בי רוח שטות וחזרתי לצחוק וכו' •
„• • • אדר שצ"ד התחלתי להדפיס ס' בית יהודה תוספת על ע"י אשר כל מאד
„נפשי בו וכו' הלא זכרתי לעיל התחלת הדפסת ס' בית יהודה תוספת על מאמרי
„עין ישראל לא הי' דבר אשר קויתי אויתי כל ימי חיי כמו לראות אותו מודפס
„מפוזר ומפורד בנפוצות ישראל כי מובטח הייתי יהיה לי ממנו זכות וכבוד ושם
„עולם לא יכרת, התחלתי הדפסתו כנ"ל אדר שצ"ד והשתרגו עלו בי מועדים רבים
„עד שנמשך הדבר עד חשון שצ"ה ומקודם אלול שצ"ד הלשינו מפריצי עמנו דבר
„הדפוס אל הקטוירי וחתם בית הדפוס ועמד כמו ו' חדשים סגור חותם צר אח"כ
„נפתח ושבו למלאכתם להדפיס ספרי הנ"ל אשר נעשה כמעט כלו ע"י נכדי יצחק
„מן הלוים כי הביאותיו אל המלאכה זה כמו ב' שנים • • • ויהי היום היה כ"ח אייר
„שצ"ה באו פתאום הנוערים לבית הדפוס ותפשו נכדי יצחק עם ב' בחורים מריעיו
„ונתנום בבית כלא יושבי חשך ואת בית הדפוס חתמו פעם אחרת, ותצר לי מאד
„כי בכל ההשתדלות הרבה לא יכלתי לבוא לידי גמר הדבר להוציאו לחירות ובקושי
„התירו לו מקץ ט"ו ימים לצאת מהאפלה לאורה, אך בבית האסורים ועמד שם
„ס"ו ימים ואני יוצא ובא כל היום בעמל וטורח והוצאה רבה, עד כי ה' ריחם
„כרוב חסדיו ע"פ פסק הקורינטיאה קרימינאל יצא חפשי חנם יום ו' כ"ח תמוז שצ"ה
„וכו' ובר"ה הנ"ל (ר"ל שצ"ו) השלמתי הדפסת ס' בית יהודה • • • גם טבת שצ"ו

„בחדשי החרף למרתי ל' איטליאנו אל שר נכבר האדון מונסו לורוויקו איסלין צרפתי
„גדול אצל המלך ואהבני אהבה עזה ... והניח לי רמותו עצמו היינו ריטראטו
„שלו לזכר אהבה ורצה אות דמותי נעשה ע"י הקאלויר בריו מינילי ציור חכם
„ונקוב השם. אך כאשר היה כמעט נשלם מת הטינילי ונאבר הריטראטו היה שוה
„משקלו זהב לדברי הכל. והחורף ההוא התמרתי בלמורים ופסקי הישיבה וחברתי
„מאמר נגר אמונת הגלגול קראתיו בן דור כי חברתיו לבקשת דור פינצי שוכן
„במצרים שהיה מתנחם בזה ממיתת בן יקיר לו בן ט' שנים ושלחתיו לו עם כמה
„ספרים קטני', וגם צלם רמות תבניתי נעשה במרובע קטן לזכרון בין עיניו ממני...
„עוד זה מרבר ללבי צער ריחוק חתני ובתי הנז' וזה בא ראגה מפחד וכאב לב גרול
„ועצום לא עברתי כמוהו בין רוב הצרות והיגונות עם כי רבו כמו רבו עלי כל היום
„מאז יצאתי לאויר העולם. וזה כיב' שנים קודם לכן נתתי לצרפתי א' יורע לה"ק
„נק מונסו גיאקומו גאפריל לקרות ס' א' חברתי לבקשת שר אינגליזי לתתו למלך
„אינגילטירה זה יותר מכ' שנה בו אני מגיר ומספר כל חוקי היהורים ותורותיהם
„ומנהגם ביום הזה בגלותם ואז לא נזהרתי מלכתוב בו רברים נגר החקירה כי כתוב
„יר היה לקרות בו אנשים אשר לא מרת אפיפיור המה, ואחרי אשר קרא אותו
„הצרפתי הנ"ל בקש ממני להניחו לו וירפיסנו בארץ צרפת, ואני נתרציתי ולא
„נתתי אל לבי להגיה ממנו הרברים אשר לא לרצון היו ברפוס לחקירה אשר
„באיטליאה, ויהי מקץ ב' שנים אחרי אשר נתייאשתי שידפיסנו הצרפתי הנ"ל
„יום ב' של פסח שצ"ז, והנה איש מביא אלי אגרת ממנו כותב ומוריע לי איך
„הרפיס הס' הנ"ל בפריגיי וסותם וחותם רברו למי עשה הרריקציון ואם שנה בו
„רבר וכיוצא, מיר הכה לבי אותי והלכתי לראות העתק ממנו שנשתייר לי מעת
„חברתיו, וראיתי בו ר' או ה' רברים רשומים אסורים לרבר וכ"ש לכתוב ואצ"ל
„להרפיס נגר רצון החקירה אז צעקתי משבר לב... כי אמרתי כאשר יבא ויגלה
„ויראה ס' זה ברומה יביא לאבן נגף לכל היהורים כי יאמרו כמה חצופים הם לשים
„ברפוס בל' לעז להוריע לנוצרים לא לבר חוקותיהם כי גם מה שהוא נגר רתינו
„והסכמותינו ולעצמי בפרט ... והייתי מצייר הסכנה יותר ממה שהיה כי סוף סוף
„לא היו הרברים כ"כ אסורים ... וה' אלהינו חנון ורחום שם ברעתי לשמוע לעצת
„החנף (?) ית' וישת' כי עשה עמי כחסיר ועשיתי הגרה חצונית בחקירה כה היה
„אלי מגן מכל רברי וכה בטחתי ונתיישבה רעתי אחר כמו ל' ימים ... לא
„היו ימים מעטים כי הצרפתי הנ"ל בא לרומא ומשם שלח לי א' מן החבורים ההם
„מורפסים פריגיי ואיתי כי נתחכם להסיר ממנו כל ר' או ה' רברים ההם שאני יראתי
„מהם ועשה לי אגרת בראשה מהלל ומשבח ביתר שאת עצמי מהחבור ועשה
„הרריקציאן ממנו לשר אמבסרור מהמלך מצרפת שהוא פה אז לישב אצל השררה
„יר"ה אשר כתב לי אגרת מירו מחזיק לי חנות מצד המלך ומצבו (? ומצרו) אז
„שקטתי הרבה ממוראי ופחרי, אך עכ"ז לאשר נפלו ברפוס ההוא טעיות לרוב
„ברקרוק הלשון וגם נשארו בו קצת רברים חששתי באולי עריין לא ישרו בעיני
„הנוצרים הסכמתי להרפיסו שנית פה ויניציאה והסירותי ממנו והוספתי עליו
„כרצוני לתכלית הנ"ל והנה הוא נמכר (* היום מאת מוכרי הספרים, ועד הנה
„כמו ו' חרשים לא נשמע עליו כ"א משבחו, גם ברפוס השני הזה עשיתי הרירקציון
„להמבסרור כבראשונה ... ומאז כל שנת שצ"ח ועד הנה רבו האחים רורשי

*) בהעתק: נמסר.

„בכמות מדברים טובים על היהודים למעני (* ומגדלים בשבחי ברשותיהם לאזני „גוים רבים, מה שלא יאומן כי יסופר עד כי גדל שמי בגוים ממה שהיה • • • ר"ח „סיון [ה"ת] הייתי בפרובה ונגמר אז הדפסת שנית מס' גלות יהודה עם תוספת „חדש עשיתי לו ממלות רז"ל ומפרשים קראתיו פי אריה, כי כל ימי טרחתי להועיל „לרבים, וכמו ו' חדשים קרוב סיימתי מאמר נגד הקבלה קראתיו אוהו ארי נוהם „מרוב שיחי וכעסי על איזה מהם אשר בספריו דבר תועה נגד אורות ישראל ובפרט „נגד הנשר הרמב"ם ז"ל ולא נדפס". בחדש סיון ת"א החלה אשתו להיות חולה „במרה שחורה לא תשקוט כל היום וכל הלילה והמרה לב בעלה עמה. „ומאלול ת"ב חזרתי להדפיס תפלות הרפסתי זה כ' שנה קראתיו תפלות ישרים עם תוספת טובה נתתים מתנה לק"ק רומה • • •"

תמו הליקוטים מס' חיי יהודה •

(* בהעתק למניני •